

Reintegrarea copiilor

Februarie 2014

Studiul Longitudinal privind desfășurarea procesului
de reintegrare a copiilor din Republica Moldova

Mulțumiri:

Echipa de studiu ar dori să aducă sincere mulțumiri tuturor celor intervievați pentru timpul acordat, ospitalitate și informațiile valoroase despre procesul de reintegrare. Echipa de cercetare este recunoscătoare pentru sprijinul acordat de către specialiștii din cadrul Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei, și anume: dnei Lucreția Bolotovici, Șef al Serviciului Asistență Socială Comunitară din Ungheni; dnei Emilia Ciobanu, Șef adjunct al Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei din Fălești, și dnei Elena Chitroagă, specialist în protecția drepturilor copilului din cadrul Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei din Călărași, care au facilitat contactul cu multe dintre persoanele și instituțiile antrenate în realizarea acestui studiu.

Toate opiniile exprimate în cadrul acestui raport, precum și orice omisiuni sau erori rămân în responsabilitatea autorilor și nu ar trebui să fie atribuite altor părți.

Family for Every Child este o rețea cunoscută în majoritatea țărilor, formată din organizații naționale, care, luate în ansamblu, au peste 300 de ani de experiență de lucru în domeniu. Noi lucrăm cu milioane de copii aflați în grija familiilor extinse, în instituții, în detenție, pe străzi, precum și cu cei care duc lipsa unei îngrijiri adecvate în cadrul familiei. Suntem un catalizator pentru schimbare la nivel global și local. Rețeaua noastră oferă membrilor săi o platformă pentru împărtășirea și sporirea experiențelor. Noi colaborăm cu cei care împărtășesc viziunea noastră de a ajuta cât mai mulți copii să crească în medii familiale sigure și, în caz de necesitate, să aibă acces la îngrijire alternativă temporară de calitate.

Parteneriate pentru Fiecare Copil (P4EC)¹ activează în Republica Moldova din anul 1995, punând accent pe prevenirea pierderii îngrijirii părintești de către copii și asigurându-se că atunci când copilul este, totuși, nevoit să fie separat de familie – el este în siguranță, într-un mediu familial sigur, în conformitate cu prevederile CNUDC și cu alte instrumente internaționale. P4EC a dezvoltat un program bine echilibrat ce îmbină asistența tehnică și dezvoltarea serviciilor directe, susținut de o comunicare eficientă și strategii de promovare. Principala prioritate a P4EC este de a reduce cazurile de utilizarea instituțiilor rezidențiale pentru copii în dificultate, prin susținerea acordată autorităților locale și naționale în vederea reconfigurării sistemului actual de îngrijire rezidențială pentru copii într-un sistem de servicii de alternativă bazate pe familie; precum și în consolidarea sistemului de prevenire a separării copiilor de familie și a programelor de intervenție timpurie, implicit prin influențarea politicilor sociale.

Acest raport a fost scris de către dr. Helen Baños Smith, cercetător și consultant independent în dezvoltare internațională.

¹ Organizația nonprofit Parteneriate pentru Fiecare Copil este succesorul legal al EveryChild și a fost înființată ca urmare a fuziunii acestor două organizații. Aceasta a fost creată cu scopul de a asigura, de a continua și de a consolida activitatea organizației EveryChild în Republica Moldova.

Sumar executiv

Acest studiu se bazează pe reintegrarea a 43 de copii cu vîrsta cuprinsă între 12 și 14 ani. Copiii au fost reintegrați din instituții rezidențiale în casele părinților săi, ca urmare a reformei sistemului rezidențial de îngrijire care este în desfășurare în Republica Moldova. Toți copiii, în afară de unul, au locuit între patru și șapte ani separați de familiile lor.

Cercetarea a fost desfășurată în patru faze diferite.

- **Faza 1 – prereunificare:** examinarea cauzelor pentru care copiii au fost plasați în îngrijire rezidențială, precum și pregătirea pentru/și așteptările procesului de reintegrare.
- **Faza 2 – reunificare:** analiza procesului după o lună de la întoarcerea copiilor acasă.
- **Faza 3 și Faza 4 – post-reintegrare:** examinarea vieții copilului la șase-nouă luni și la 16-22 luni, de la întoarcerea acestuia acasă.

În cadrul cercetării au fost solicitate opiniile relevante ale tuturor părților interesate, inclusiv ale copiilor, îngrijitorilor, fraților și surorilor, asistenților sociali comunitari¹, cît și ale altor specialiști, cadre didactice, colegi de clasă și părinții acestora, pentru a obține o imagine cît mai reală și pentru a putea triangula constatările.

Pentru a înțelege contextul în care a fost realizată munca de cercetare trebuie de remarcat că, aceasta a fost prima dată cînd specialiștii implicați în studiu s-au confruntat cu sau au fost responsabile de procesul de reintegrare; ei au lucrat în condiții solicitante, cu resurse limitate și cu un volum de lucru imens. Deasemenea, a fost pentru prima dată cînd o astfel de cercetare a avut loc în aceste circumstanțe. Nu este surprinzător faptul că au fost învățate multe lecții atît despre lucrurile care au decurs foarte bine, cît și despre schimbările necesare care ar putea contribui la îmbunătățirea proceselor de reintegrare în viitor în Republica Moldova, dar și în altă parte.

Aspectele procesului de reintegrare care au decurs deosebit de bine:

Abilitatea familiilor de a face față în condiții financiare și/sau sociale foarte dificile. Chiar dacă mulți îngrijitori erau ambivalenți referitor la revenirea acasă a copilului/copiilor său/săi și erau îngrijorați de modul în care vor reuși să facă față situației, marea majoritate atît a copiilor, cît și a îngrijitorilor (precum și a fraților/surorilor) au mărturisit că sunt mai fericiți împreună decît separați. Aceasta a fost o urmare a relațiilor familiale pe care ei le-au construit și a afecțiunii pe care au simțit-o ulterior. Totodată, copiii reintegrați au căpătat libertatea de a nu fi nevoiți să urmeze orarul strict pe care trebuiau să-l respecte în cadrul instituțiilor rezidențiale. Astfel, copiii și-au făcut prieteni noi, au beneficiat de oportunități de dezvoltare a abilităților de viață și sociale, locuind în comunitate și avînd acces la educație. Ceea ce a fost foarte ușor de observat este modul în care copiii au trecut de la starea de a fi foarte închiși în sine la o stare de înflorire, atunci cînd personalitățile lor s-au trezit la viață. Viețile copiilor au devenit mai echilibrate și complete; ei păreau mult mai fericiți. Toate aceste beneficii, de care ei au fost privați în instituții, sînt esențiale pentru bunăstarea lor pe viitor, așa cum ele îi ajută să se pregătească pentru a duce o viață independentă. Îngrijitorii păreau să fie bucuroși de ajutorul primit din partea copiilor în gospodărie; ei deasemenea erau recunoscători pentru faptul că pot să-și vadă copiii crescînd, să-i îndrume și să-i împiedice să adopte un comportament neadecvat.

1 Asistenții sociali comunitari vor fi menționați în tot restul raportului ca ‘asistenți sociali’.

Avînd în vedere volumul mare de lucru al asistenților sociali, s-a constatat că strategia conform căreia se ofereaprioritate la acordarea sprijinului celor mai nevoiași părea să aibă succes: acele familii care au beneficiat de sprijin intensiv nu au fost doar profund recunoscătoare, ba chiar au recunoscut că fără acest sprijin procesul de reintegrare nu ar fi fost durabil. De menționat că nu doar sprijinul financiar a fost de ajutor: confortul emoțional oferit prin sprijin continuu a fost un factor esențial care a ajutat familiile să nu-și piardă speranța. Deasemenea, s-a constatat că procesul a derulat mult mai ușor și cu rezultate mai bune în cazurile în care a existat o bună colaborare între familii și asistenții sociali, precum și între asistenții sociali și autoritățile locale.

Instruirea în domeniul educației incluzive de care au beneficiat cadrele didactice din școlile din comunitate a facilitat integrarea armonioasă a copiilor în școli. Aceasta a oferit profesorilor abilitățile necesare pentru a lucra cu copiii reintegrați și, în special, i-a ajutat să-și schimbe atitudinea față de acești copii, să fie mai toleranți și compătimitori. Atitudinea, în mare parte, pozitivă și primitoare a celor mai mulți dintre colegi și părinții lor la fel a facilitat procesul de integrare a copiilor. Astfel, majoritatea copiilor reintegrați s-au obișnuit în școala nouă destul de repede, chiar dacă cea mai mare frică a lor, cu privire la întoarcerea acasă, era că nu vor fi capabili să facă față și/sau că nu vor fi acceptați de colegi în noua lor școală.

În timp ce majoritatea rezultatelor au fost pozitive, au existat și lecții ce ar putea să facă ca procesul de reintegrare să decurgă mai ușor.

- Asigurarea faptului că familiile înțeleg cum și cînd va avea loc procesul de reintegrare, ce sprijin este disponibil, precum și cum și cînd deciziile referitor la sprijin vor fi luate, astfel încît familia să simtă mult mai mult control asupra procesului.
- Asigurarea faptului că acești copii au acces la sprijinul academic necesar pentru a recupera materialul pierdut și/sau pentru a face față noilor cerințe școlare. Acest lucru este necesar pentru a reduce orice potențiale consecințe negative pe termen lung pentru copiii care au rămas în urma celorlalți. Deasemenea, trebuie să fie implementată o politică de zero toleranță față de profesori și colegi cu privire la hărțuire și marginalizare, așa încît copiii reintegrați să nu fie stigmatizați sau să se simtă neglijați.
- Specialiștii să capete o înțelegere mai bună a cazurilor în care copiii nu prosperă (acasă sau la școală) și să ofere acestor copii și familiilor lor sprijinul necesar.

Mai sunt și alte aspecte care nu sunt însă în controlul specialiștilor direct implicați în procesul de reintegrare, dar care au un impact semnificativ asupra bunei funcționări și a succesului pe termen lung al reintegrării; aceste aspecte nu sunt legate în mod exclusiv de reintegrare și se referă în mare măsură la politicile naționale, cît și la problemele economice și culturale. Acestea includ următoarele:

- Perfecționarea modului de accesare a protecției sociale, astfel încît cei care au cea mai mare nevoie de ea să o primească; precum și sporirea cuantumului ajutorului social disponibil celor mai nevoiași, ca să satisfacă cel puțin nevoile de bază, cum ar fi produsele alimentare, haine și căldură.
- Asigurarea asistenților sociali (și a altor specialiști) cu instruire adecvată continuă, supervizare, oportunități de dezvoltare, volume de lucru gestionabile, salarii adecvate, un buget suficient pentru a asigura desfășurarea activităților zilnice, precum și cu competența de a depune cereri la nivel local și raional (sau regional), în caz de necesitate.

- Schimbarea atitudinii de “am dreptul”, împărtășită de unii părinți, astfel încât să devină mai puțin dependenți de stat și mai dispuși să își asume responsabilitatea pentru proprii lor copii. Deasemenea, este necesar de a crea un mediu favorabil pentru ca atât specialiștii, cât și părinții să conștientizeze faptul că părinții sînt mai capabili să aibă grijă de copiii lor decît statul.

- Abordarea, în primul rînd, a motivelor care stau la baza instituționalizării copiilor - și anume: sărăcia (lipsa mijloacelor de trai locale durabile; necesitatea de a pleca peste hotare pentru a găsi o sursă de venit) și problemele sociale (cum ar fi destrămarea familiei, ce rezultă în gospodării monoparentale; alcoolism, abilități parentale slabe, violență). În timp ce copiii și îngrijitorii erau mai fericiți împreună decît separați, spre sfîrșitul studiului au început să apară unele fisuri provocate, în special, de sărăcie. A fost remarcat faptul că tații absenți nu aveau o contribuție considerabilă în creșterea copilului/copiilor și unii îngrijitori au fost nevoiți să se mute cu traiul din nou pentru a avea acces la un loc de muncă (lăsînd copilul/copiii în grija familiei extinse); acestea par să afecteze în mod negativ bunăstarea copiilor care au fost reintegrați.

În pofida acestor provocări, pînă în prezent, procesul de reintegrare s-a dovedit a fi unul de mare succes; ceea ce studiul cu siguranță scoate la iveală este faptul că acești copii au mai multe șanse de a prospera acasă, iar din punctul lor de vedere, cât și din punctul de vedere al familiilor lor și al specialiștilor care lucrează cu ei, viitorul lor pare a fi mai luminos, cel puțin pentru moment.

Introducere

Scopul studiului

Prezentul raport are la bază un studiu desfășurat pe parcursul a 22 de luni, avînd ca obiect de cercetare procesul de reintegrare¹ a copiilor aflați în îngrijire rezidențială în diverse instituții din Moldova. Cercetarea a fost realizată de către Parteneriate pentru Fiecare Copil, o organizație nongvernamentală (ONG) din Republica Moldova, cu sprijinul Family for Every Child, o rețea de ONG-uri din întreaga lume. Cercetarea realizată în Moldova este parte a unui studiu global – în cadrul căruia se mai analizează procesul de reintegrarea copiilor străzii din Mexic și a copiilor lucrători domestici din Nepal. Studiul are drept scop să identifice elementele de succes din cadrul strategiilor aplicate, pentru a asigura durabilitatea reintegrării copiilor lipsiți de îngrijire părintească, procesul de reintegrare fiind examinat prin prisma a patru faze.

Faza 1: Prereunificare²

- Motivele plasării copiilor în îngrijire rezidențială.
- Experiențele copiilor și ale îngrijitorilor referitor la îngrijirea rezidențială.
- Așteptările, speranțele și temerile copiilor și ale îngrijitorilor cu privire la procesul de reintegrare.
- Modul în care copiii, familiile și comunitățile lor au fost pregătite pentru reunificare.

Faza 2: Reunificare

- Examinarea opiniilor copiilor, familiilor și ale specialiștilor referitor la procesul de reunificare după aproximativ o lună de la întoarcerea copilului acasă.³

Fazele 3 și 4: Postreintegrare

- Examinarea opiniilor copiilor, ale familiilor, specialiștilor și comunității referitor la procesul de reintegrare după aproximativ 6-9 luni și 16-22 luni după reintegrare, punînd accent pe:
 - sprijinul pe care familiile l-au primit;
 - rolul continuu al asistenților sociali;
 - modul în care copiii și îngrijitorii au înțeles procesul de luare a deciziilor în ceea ce privește sprijinul acordat;
 - părerea părților interesate despre sprijinul acordat, inclusiv ce altceva ar putea ajuta;
 - sprijinul pe care alte părți interesate l-au primit și părerea lor despre acesta;
 - opinia părților interesate referitor la viața de familie;
 - opinia părților interesate despre viața școlară.

1 Studiul se bazează pe următoarea definiție a reintegrării: “Proces în care un copil lipsit de îngrijire părintească se întoarce să locuiască cu părintele/părinții săi biologici, de obicei în comunitatea lui de origine”; sau, cînd acest lucru nu este posibil, copilul este plasat într-o altă formă de îngrijire bazată pe familie, pentru o perioadă permanentă.

2 Aici ‘reunificare’ înseamnă momentul în care copilul se întoarce înapoi în familie. Este recunoscut faptul că acesta este un eveniment, diferit de procesul mai îndelungat de reintegrare. Acest termen este utilizat în mod intenționat aici pentru a marca un moment în procesul de reintegrare, începînd cu care studiul va avea loc.

3 Termenul ‘acasă’ este utilizat aici pentru a face referire la locul unde copiii au plecat să locuiască. Este recunoscut faptul că în timp ce în majoritatea cazurilor copiii se reîntorc la părintele/părinții lor biologic/biologici, în casa în care au obișnuit să locuiască și mai înainte, în unele cazuri copiii pleacă să locuiască cu un(ii) membru/i al/ai familiei sau cu asistenții parentali profesioniști, într-o casă și/sau într-un loc în care ei nu au mai trăit anterior.

Raportul începe cu o explicație succintă a contextului țării și a activităților întreprinse de Parteneriate pentru Fiecare Copil în Republica Moldova, după care urmează o prezentare a metodologiei utilizate în cadrul studiului. Ulterior, raportul prezintă constatările cheie în ceea ce privește domeniile de bază ale studiului, prezentate mai sus⁴, și se încheie cu o discuție despre lecțiile învățate.

Contextul țării

Pentru a putea interpreta constatările acestui studiu, este important să înțelegem contextul în care acesta a fost realizat, atât în ceea ce privește istoria plasării copiilor din Moldova în îngrijire rezidențială, cât și activitățile desfășurate de către Parteneriate pentru Fiecare Copil în colaborare cu partenerii săi pentru a reintegra acești copii.

Moldova este prima țară în regiune în care privește proporția copiilor aflați în îngrijire rezidențială: 2,2 procente de fete și băieți sunt lipsiți de îngrijire parentală, alți 6000 de copii sunt plasați în îngrijire rezidențială, în timp ce peste 10000 se află în îngrijire bazată pe familie (dintr-o populație de aproximativ 750,000).⁵ Pierderea îngrijirii părintești este cauzată de o serie complexă de factori fundamentali și imediați, inclusiv:

- sărăcia (Moldova este cea mai săracă țară din Europa, unde 25 la sută din populație trăiește cu mai puțin de 2\$ SUA pe zi);
- migrația părinților (fiecare al patrulea copil are cel puțin un părinte locuind sau muncind peste hotare);
- violența, abuzul și neglijarea la domiciliu (dependența de alcool fiind o cauză cheie);
- lipsa accesului la educație și asistență medicală de calitate aproape de casă;
- politici neadecvate care susțin separarea familiei și instituționalizarea copiilor, precum și convingerea părinților, specialiștilor și a factorilor de decizie că statul poate avea grijă de copii mai bine decât familia, ce rezultă din oferta excedentară de îngrijire rezidențială și oferta insuficientă de îngrijire alternativă bazată pe familie.

Îngrijirea rezidențială este prestată în două forme de bază.

- ‘Școli-internat’: acestea sunt (în mare parte) școli publice, în care copiii orfani sau cei lipsiți de îngrijire părintească locuiesc și merg la ore. Copiii sunt plasați în aceste instituții din diferite regiuni ale Moldovei, uneori destul de departe de casă, fapt ce poate face dificilă menținerea relațiilor strânse cu familia. Aceste școli urmează același curriculum ca și școlile de masă și copiii primesc același tip de diplome la încheierea studiilor.
- ‘Școli auxiliare’: acestea sunt școli rezidențiale pentru copiii cu dificultăți de învățare și/sau dizabilități fizice.⁶ La absolvirea școlii, copiii primesc un certificat ce arată că aceștia au urmat un curriculum simplificat – echivalent cu absolvirea școlii primare în școlile de masă (când copiii au, de obicei, 10-11 ani). Acest certificat nu le permite copiilor să își continue studiile sau să obțină studii superioare, fapt ce îi împiedică să obțină un loc de muncă, pentru care sunt

4 Anexa 1 oferă o descriere a procesului ‘ideal’ de reintegrare, bazat pe percepțiile echipei de studiu a ceea ce ar trebui, de fapt, să se întâmple. Înțelegerea procesului ideal ar putea ajuta cititorul să înțeleagă dacă provocările în procesul de reintegrare țin de incapacitatea de a asigura implementarea unui proces potențial de succes, sau este rezultatul unui proces defectuos.

5 Aceste date sunt prezentate în Proiectul Strategiei pentru Protecția Copilului și a Familiei pentru anii 2014–2020 al Guvernului Republicii Moldova (Vezi - http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_1200_proiect-HotarireStrategia.pdf).

6 În tot documentul, termenii ‘îngrijire rezidențială’ sau ‘școli rezidențiale’ sunt folosiți pentru a face referire la ambele tipuri de școli.

necesare anumite calificări. Trebuie remarcat faptul că mulți copii sunt plasați în școli auxiliare pe nedrept⁷; ei nu au nici o dizabilitate, provin însă din familii sărace sau/și vulnerabile; ai căror părinți și profesori acordă prea puțină atenție educației acestora. Mulți specialiști au menționat faptul că unii profesori din școlile de masă au vrut să scape de acești copii și, astfel, i-au clasat ca fiind copii cu nevoi speciale, astfel încât ei să fie trimiși în școli auxiliare. Aceste școli sînt, de obicei, administrate de autoritățile locale și se află la distanțe mici de mai multe sate într-un raion.

La începutul anilor 2000, unele organizații neguvernamentale (inclusiv Parteneriate pentru Fiecare Copil) și UNICEF au început să lucreze la deinstituționalizarea copiilor, fapt care a determinat Guvernul să introducă Strategia Națională privind Reformarea Sistemului de Îngrijire Rezidențială 2007-2012, cu scopul de a reduce numărul copiilor instituționalizați cu 50 la sută. Acest studiu a examinat activitățile întreprinse ca parte a respectivei strategii naționale; copiii care au participat obișnuind să locuiască în instituțiile rezidențiale care au fost închise, ca rezultat al procesului de reformă.

7 Potrivit evaluării realizate de către echipa multidisciplinară de evaluare (vezi Anexa 1 pentru mai multe informații), 80 la sută dintre copiii plasați în școli auxiliare nu au dificultăți de învățare.

Metodologie

Procesul de studiu

Procesul de studiu a implicat următoarele:

- Pregătiri: definirea scopului studiului, identificarea echipei de studiu și organizarea sesiunilor de instruire pentru echipă.
- Instruirea echipei pe parcursul a patru zile, inclusiv: introducerea instrumentelor ce urmau să fie utilizate în Fazele 1 și 2 ale studiului (vezi Raportul despre Fazele 1 și 2' pentru copii privind aceste instrumente); practicarea metodelor de colectare a informației – Discuții Focus-Group (DFG) și interviurilor semistructurate (ISS) – prin intermediul jocurilor de rol; precum și analizarea regulilor de etică și stabilirea criteriilor de selectare a eșantionului, protocoalelor de cercetare, logistica, precum și a sistemelor de control al managementului și al calității.
- Formularea întrebărilor de orientare pentru Faza 3 în baza scopurilor generale ale studiului și a informației colectate în Fazele 1 și 2. Întrebările de orientare pentru Faza 4 au fost, la rîndul lor, întocmite în baza scopurilor studiului și a informației colectate în Faza 3. În plus, ca urmare a constatărilor făcute pe parcursul Fazelor 1-3, s-a luat decizia de a introduce adițional alte instrumente participatorii – precum axele cronologice, desene și hărți ale corpului – în Faza 4, pentru a facilita obținerea unor informații mai detaliate.
- Întrebările de orientare au fost testate în timpul discuțiilor cu copiii pe parcursul Fazelor 1 și 2; ca urmare, au avut loc schimbări minore în conținut; deasemenea, rezultatele au fost utilizate pentru a oferi feedback echipei de studiu cu privire la tehnicile de colectare a informației în circumstanțe 'reale'; nu a fost timp destul pentru a testa întrebările de orientare și în discuțiile cu alte părți interesate, sau pentru a le testa în etapele ulterioare.
- Colectarea informației: un membru al personalului a luat notițe, în timp ce altul pune întrebări. Discuțiile au fost înregistrate, iar desenele au fost fotografiate.
- Analiza datelor și elaborarea raportului: toate informațiile colectate au fost transcrise și traduse și, ulterior, trimise cercetătorului principal pentru analiză, împreună cu o analiză sumară a constatărilor cheie din punctul de vedere al echipei de studiu. Adițional acestui raport, care vizează toate cele patru faze, cercetătorul principal a elaborat alte două rapoarte intermediare, care vizează Fazele 1, 2 și 3. Fiecare dintre aceste rapoarte oferă informații adiționale și o analiză mai detaliată a primelor trei faze ale studiului.

Eșantionul

Criteriile de eșantionare (explicate în Anexa 2) au fost concepute pentru a identifica părțile principale interesate ale studiului. Tabelul de mai jos prezintă părțile interesate care au fost intervievate în fiecare fază. Ele provin din 3 locații diferite în care Parteneriate pentru Fiecare Copil activează la moment, și anume: Călărași, Fălești și Ungheni; a fost intervievat un număr aproximativ egal de persoane din fiecare locație. Pentru informații mai detaliate referitor la eșantionul folosit în fiecare fază vezi Anexa 2.

TABELUL 1: Părțile interesate interviuate în fiecare fază

Faza	Copii reintegrați		Îngrijitori			Frați/surori	Specialiști						Colegi de clasă	Părinți ai colegilor de clasă
	Băieți	Fete	Părinți	Familie extinsă	Asistenți parentali profesioniști și educatori din case de tip familial		Comisia copilului aflată în dificultate	Echipa de evaluare	Asistenți sociali comunitari	Profesori	Direcția de Asistență Socială și Protecție a Familiei	Alții		
Fazele 1 și 2	25	18	18	7	4	N/A	10	13	15	11	3	N/A	N/A	N/A
Faza 3	27	25	28	16	7	15	N/A	N/A	27	14	1	6	40	20
Faza 4	25	19	21	2	5	9	N/A	N/A	16	16	10	3	34	18

La începutul studiului copiii interviuați aveau între 12 și 16 ani, marea majoritate având între 12 și 14 ani. Ei au fost plasați în îngrijire rezidențială pe o perioadă cuprinsă între 1 și 10 ani, majoritatea fiind plasați pentru perioade între patru și șapte ani. În toate fazele marea majoritate a părinților interviuați au fost mame, iar bunicile au reprezentat marea majoritate a membrilor familiilor extinse interviuați, asistenții parentali profesioniști interviuați au fost jumătate de sex feminin și jumătate de sex masculin, la fel și jumătate din frații și surorile interviuate au fost de sex feminin și jumătate de sex masculin; marea majoritate a specialiștilor interviuați au fost de sex feminin (reprezentativ al populației totale); și jumătate din colegii de clasă interviuați au fost fete și jumătate băieți, în timp ce majoritatea părinților colegilor interviuați au fost de sex feminin.

Provocările studiului

Un sumar al provocărilor cu care s-a confruntat studiul este prezentat mai jos. O explicație completă a acestora poate fi găsită în Anexa 3.

Eșantionare

În timp ce, în mare parte, aceiași copii au fost interviuați în fiecare fază, unii copii au fost introduși doar în Fazele 3 și 4, iar alții au participat doar în Fazele 1 și 2. Cu toate acestea, nu au fost înregistrate diferențe majore în răspunsurile acordate de copiii “noi” față de răspunsurile celorlalți copii, fapt ce sugerează că micile modificări efectuate în eșantion în decursul studiului nu au afectat rezultatele.

Calitatea răspunsurilor

Din interviurile cu specialiștii, echipa de studiu a colectat informații mai detaliate și mai analitice decât din discuțiile cu alte părți interesate, chiar dacă acesta a fost cazul doar pentru prima parte a studiului. În special în primele faze ale studiului, informațiile oferite de către îngrijitori și copii erau deseori incomplete, ceea ce a făcut ca sarcina înțelegerii depline a experiențelor lor și interpretării celor spuse să fie și mai dificilă. O gamă largă de motive ar putea fi folosită pentru a explica de ce acesta a fost cazul, și aceasta ar include insuficiența de timp pentru a aborda toate subiectele, dificultăți întâlnite în identificarea întrebărilor adecvate, menite să ceară mai multe detalii sau să tempereze contradicțiile, sau neobișnuința copiilor și a îngrijitorilor de a discuta despre aspectele (deseori dureroase și sensibile) menționate mai sus – în special cu un ‘străin’; copiii au petrecut mulți ani în instituții, ei nefiind obișnuiți să li se ceară opiniile sau să aibă posibilitatea de a-și împărtăși trăirile sau sentimentele și, prin urmare, au suferit efectele tipice ale instituționalizării; probabil că ei ar fi avut nevoie de mai mult timp sau de alte metode pentru a-i ajuta să își împărtășească experiențele și sentimentele, în timp ce interviuatorii încercau (pe bună dreptate) să se abțină să nu cauzeze suferință inutilă copiilor. Cu toate acestea, trebuie menționat faptul că atât calitatea, cât și cantitatea informațiilor colectate a crescut considerabil pe parcursul studiului și, în ansamblu, studiul a reușit să adune informații valoroase cu multe incursiuni în diverse apecte.

Constatări cheie

Un sumar al rezultatelor obținute în fiecare fază este prezentat mai jos.

Faza 1: Prereunificare

De ce ajung copiii în îngrijire rezidențială?

În tabelul de mai jos sunt prezentate motivele pe care copiii și îngrijitorii le consideră determinante în plasarea copiilor în îngrijire rezidențială. În majoritatea cazurilor (și, probabil, în mai multe cazuri decît sugerează cifra din tabelul de mai jos) aceasta a avut loc din cauza unui set complex de factori, sărăcia și familiile monoparentale¹ avînd un rol important.

TABELUL 2: Motivele pentru care copiii s-au aflat în îngrijire rezidențială

Motive pentru a fi în îngrijire rezidențială	Numărul de copii	Numărul aproximativ în procente
Școala din sat a fost închisă	1	2%
Violența domestică împotriva mamei	2	5%
Sărăcie	4	9%
Abuzul și neglijarea copilului	4	9%
Părinți care lucrează în străinătate	5	12%
Rezultate slabe la școala din comunitate	8	19%
Motive multiple (o combinație de două sau mai multe dintre motivele menționate mai sus, de exemplu, sărăcie și părinți care lucrează în străinătate, sau, sărăcie, abuz și rezultate slabe la școală)	16	37%
Nu este specificat	3	7%
Total	43	100%

Exemple de motive pentru care copiii au fost trimiși în școli rezidențiale

“Mama mea lucra la Moscova. Sora mea mai mare lucra la Ungheni. Tatăl meu era bolnav; dacă noi am fi rămas acasă ei nu ar fi avut bani pentru medicamente. Tatăl meu a scris o cerere și eu am fost dat la școală în clasa întâi la școala-internat. Tatăl meu...a murit, noi trăiam din greu.” (Copil)

“Mama copiilor a divorțat de tatăl acestora, pentru că el era violent. Ei s-au mutat în casa mea, iar ea a plecat la Moscova să câștige niște bani, dar noi nu aveam din ce trăi. Mai apoi, eu m-am îmbolnăvit foarte grav; am fost prinsă la pat pentru ani buni. Fiica mea a decis să trimită copiii la internat.” (Bunică)

“Învățătoarea de clase primare mi-a spus că băiețelul meu nu era sănătos și că eu trebuie să îl dau într-o școală specială. Celălalt fiu al meu era și el acolo.” (Mamă) Această mamă lucrează de la 4 dimineața pînă la 9 seara pentru un salariu foarte mic, și mai trebuie să aibă grijă de fratele său cu dizabilități; părinții ei au decedat.

1 Majoritatea copiilor provin din familii monoparentale, cu tați absenți, în mare parte. Acest fapt nu a fost propus, drept motiv pentru care copiii au fost trimiși în școli rezidențiale, dar ar fi putut fi un factor care a contribuit considerabil la luarea acestei decizii, întrucît părinții singuri sunt foarte predispuși să se confrunte cu dificultăți din punct de vedere financiar. După cum un specialist în protecția copilului și a familiei a spus: *“Majoritatea copiilor au fost plasați în instituții din cauza sărăciei.”*

Un număr mic de copii au spus că ei s-au simțit implicați în luarea deciziei de a fi trimiși la internat; majoritatea copiilor însă au fost pur și simplu informați despre această decizie de către îngrijitorii lor. A fost greu de determinat dacă îngrijitorii au avut sau nu de ales atunci când au decis să-și trimită copiii la școala-internat, în special, în cazurile în care copiii obișnuiau să primească note mici la școală; mamele deseori se întristau în timp ce povesteau despre procesul de luare a deciziei, în care profesorii din școlile din comunitate păreau să joace un rol cheie, la fel ca în exemplul următor.

“Profesorii de la școală obișnuiau să spună că ei [copilul acestei mame și alți copii din clasă] sunt idioți...și că ei trebuie să meargă la școală [auxiliară] și astfel [ei] au decis să îl trimită acolo. Eu am plîns; eu nu vroiam ca el să fie plasat acolo. Ei au spus că o să cheme poliția. Și eu m-am gîndit că era mai bine să-l dau [la școala auxiliară] ca să nu aflu tot satul despre rușinea mea.” (Mamă, Călărași)

Mulți specialiști au fost de acord cu faptul că părinții nu au simțit că au avut posibilitatea de a alege să-și trimită sau nu copilul în instituții rezidențiale, și că profesorii au influențat extrem aceste decizii.

Experiența de a fi în îngrijire rezidențială

Majoritatea copiilor au afirmat că, inițial, a fost dificil pentru ei să se afle departe de casă și simțeau lipsa părinților foarte mult, dar ulterior s-au adaptat circumstanțelor noi în care se aflau.

“A fost foarte greu la început. Eu plîngeam. Doar sora mea era aproape de mine, doar mie îmi era dor de mama, de bunica. M-am obișnuit după un timp; mi-am făcut prieteni noi.” (Fată, Ungheni)

Perioada de adaptare părea să fie acompaniată de o mulțime de emoții lăsate în soarta lor, și un moral foarte scăzut. Ei nu au exprimat opinii ferme referitor la îngrijirea rezidențială; răspunsurile lor au fost amestecate și, deseori, ambivalente, vorbind atât despre experiențe și sentimente pozitive, cât și negative legate de îngrijirea rezidențială.

“Mîncarea era gustoasă; mi-am făcut mulți prieteni, profesorii erau buni.” (Fată, Ungheni)

“Este foarte greu când părinții nu sunt alături de noi.” (Băiat, Ungheni)

“Directorul/directoarea era foarte sever(ă).” (Băiat, Călărași)

Un număr semnificativ de copii au declarat că personalul i-a tratat urît, inclusiv că au fost bătuți, impuși să curățe școala și privați de libertatea de a merge acasă în weekend. În general, îngrijitorii nu păreau să cunoască situația reală din școlile rezidențiale; unii au lăudat școlile pentru că acestea au avut grijă de copiii lor, în timp ce alții le-au criticat pentru atitudinea lor aspră față de copii.

Majoritatea copiilor obișnuiau să-și vadă părintele/părinții în weekend și în timpul vacanțelor; acei copii care au avut mai puțin contact cu familia provin din familii dezbinat, cu dificultăți financiare severe sau/și cu mama plecată în străinătate. Singurele cazuri în care nu a existat contact de niciun fel cu familia a fost atunci când copiii proveneau din medii abuzive, și acești copii au fost, ulterior, plasați în asistență parentală profesionistă.

Așteptări, speranțe și temeri cu privire la procesul de reintegrare

Gîndurile copiilor despre întoarcerea acasă

Majoritatea copiilor au vrut să meargă acasă (în special în cazul în care aceștia aveau prieteni acasă), deși s-a remarcat faptul că ei nu au exprimat sentimente puternice referitor la acest fapt, așa cum spiritele lor au fost, în general, înăbușite.

Gînduri despre plecarea acasă

"Este O.K. la școala-internat, dar este mai bine acasă, cu părinții." (Băiat, Călărași)

"Eu am fost foarte bucuroasă[cînd mi s-a spus că voi merge acasă]. Eram bucuroasă să știu că voi trăi mereu acasă cu familia mea." (Fată, Ungheni)

"Eu vroiam să merg acasă, pentru că îmi era dor de părinții mei; dar acasă eu nu am prieteni." (Băiat, Ungheni)

Totuși, în timp ce ei vroiau să fie alături de părinți sau familia lor extinsă, majoritatea copiilor și-au arătat îngrijorarea față de integrarea lor în școala din comunitate, cu privire la abilitatea lor de a asimila curricula școlară și frica de a fi marginalizați, chinuți sau maltratați de către studenți și profesori, după cum sugerează caseta de mai jos. Acest fenomen a fost identificat și de către asistenți sociali, profesori și îngrijitori.

Îngrijorarea cu privire la școala nouă

"Nu cred că voi reuși să fac față. Vom studia discipline noi acolo: fizica, biologia și limbi străine. Noi am studiat doar limba rusă la școala auxiliară." (Fată, Călărași)

"Eu cred că ne vor pune să stăm la băncile din ultimul rînd și nu vom învăța nimic." (Băiat, Călărași)

"Mie îmi este rușine să spun oamenilor la ce școală eu am obișnuit să merg. Îmi este frică că ceilalți copiii își vor bate joc de mine, pentru că eu am învățat la școala auxiliară." (Băiat, Fălești)

Deasemenea, unii copii și asistenți sociali au menționat frica pe care o au copii de a nu fi acceptați de către comunitate, deseori folosind cuvinte precum 'discriminare', 'marginalizare' și 'stigmatizare'.

Atitudinea îngrijitorilor față de întoarcerea copiilor acasă

În general, puțini îngrijitori au dat dovadă de o dorință puternică de a-și lua copiii înapoi acasă și mulți dintre ei au avut o atitudine ambivalentă; îngrijorarea a fost principala emoție exprimată. Ar putea exista mai multe motive pentru acest fenomen, însă opiniile specialiștilor referitor la această ambivalență sunt exprimate în tabelul de mai jos.

Opiniile specialiștilor referitor la atitudinea îngrijitorilor față de reintegrarea copiilor

"Părinții sunt îngrijorați de modul în care societatea va primi copilul lor, modul în care acesta se va reintegra etc.: sute de aspecte. Părinții au mai multe temeri decît oricine altcineva." (Psiholog școlar, Călărași)

"Sunt situații în care noi suntem nevoiți să lucrăm foarte mult cu familia, pentru că părinții sunt obișnuiți ca statul să aibă grijă de copiii lor, iar ei să poată pleca calmi peste hotare.." (Asistent social, Ungheni)

"...părinții trebuie să fie conștienți de cît efort este nevoie ca ei să depună pentru ca, copilul lor să se simtă bine acasă. Dar [ei] nu sunt mereu pregătiți să facă asta." (Asistent social, Călărași)

"Sunt cazuri în care putem spune că părinții nu își cunosc deloc copiii, din motiv că ei au petrecut atît de mult timp separați." (Membru al echipei de evaluare, Ungheni)

Modul în care copiii, familiile și comunitățile sunt pregătite pentru reunificare

Cum au aflat copiii și îngrijitorii despre procesul de reunificare

Majoritatea îngrijitorilor și copiilor au aflat despre procesul de reunificare de la un asistent social. Majoritatea îngrijitorilor au văzut procesul de evaluare mai degrabă drept o cerere de a lua copilul acasă, inclusiv examinarea gradului de adecvație a condițiilor de trai și oferirea suportului, decât ceva ce le-ar oferi posibilitatea de a alege (posibilitate pe care, de fapt, ei nu au avut-o). Cea mai mare parte a copiilor nu pare să înțeleagă pe deplin menirea procesului de evaluare și mulți au spus că procesul de reintegrare a fost mai degrabă legat de schimbarea școlii, decât de altceva ce ține de părăsirea îngrijirii rezidențiale sau de schimbul de trai împreună cu părintele/părinții sau familia extinsă (sau asistentul parental profesionist).

Atitudinile copiilor față de procesul de evaluare

“[Echipa de evaluare]...ne-a fotografiat, ne-a pus întrebări; [ei] ne-au dat ciocolate ca noi să le oferim răspunsurile pe care ei le așteptau. Ei au încercat să ne convingă că școala [din comunitate] este mai bună decât școala auxiliară.” (Băiat, Călărași)

“Oamenii de la asistența socială au venit și ne-au spus că școala va fi închisă. Și niște doamne ne-au vizitat la școală; ele ne-au întrebat unde am vrea să mergem și ce ne-ar place să facem, dar nu știu cine erau ele. Ele aveau niște foi, pe care ne-au rugat să le citim. Ele ne-au interogată. M-au întrebat de ce eu nu vroiam să merg la școala din comunitate și unde vroiam să merg. Aceste întrebări m-au iritat.” (Fată, Călărași)

“Niște doamne de la asistența socială au venit la noi la școală și au vorbit cu fiecare copil în parte. Ele ne-au întrebat despre familiile noastre, relațiile noastre cu părinții și frații noștri, și dacă noi vroiam să mergem înapoi acasă.” (Fată, Ungheni)

Sprijinul oferit familiilor

Nu toți copiii au fost întrebați despre sprijinul pe care l-au primit; dintre cei care au fost întrebați, două treimi din copii și majoritatea părinților au vorbit cu un specialist (de obicei un asistent social) despre nevoile lor, și sprijinul oferit a inclus asistență financiară ('ajutor social', precum și plățile de sprijin familial), bunuri de uz casnic, reparații, locuințe, suport în gospodărie, ajutor la teme pentru acasă și ajutor împotriva birocrăției. Cu toate acestea, copiii au fost fie nu prea conștienți despre ce li s-a oferit, sau dezamăgiți pentru că nu au primit încă ce le-a fost 'promis'.²

“Ei au promis să ne cumpere o casă acolo, dar eu nu știu nimic sigur. Am primit iarna [suma x]. Oamenii de la asistența socială au promis să ne ajute. O să vedem cum o să ne ajute ei pe noi.” (Fată, Călărași)

“Ei trebuiau să ne dea [suma x] pentru reparație, dar nu ne-au dat.” (Băiat, Ungheni)

Majoritatea îngrijitorilor au considerat că este nevoie de sprijin adițional, în mare parte pentru a face față cheltuielilor de zi cu zi, cum ar fi îmbrăcăminte și manuale școlare pentru copii, costurile de încălzire, produse alimentare etc. – toate lucrurile care au fost anterior oferite copiilor în îngrijire rezidențială.

² E posibil ca răspunsurile copiilor să fi fost influențate de facilitățile de îngrijire rezidențială; specialiștii și echipa de studiu au afirmat că o mare parte a personalului din școlile rezidențiale au încercat să influențeze copiii și părinții lor și să-i facă să fie împotriva închiderii școlilor, oferindu-le informații false despre ce urma să se întâmple și ce sprijin ei ar fi sau nu ar fi primit. De asemenea, este posibil că sprijinul urma abia să fie aprobat sau administrat, așa cum procesul de reintegrare era abia în faza inițială.

Niciun copil sau îngrijitor nu a menționat sprijinul psihologic, cum ar fi consilierea sau ajutorul pentru a se acomoda cu familia sau cu școala nouă,³ chiar dacă unii asistenți sociali au considerat că ei înșiși au prestat acest tip de suport și au recunoscut nevoia acestuia, atât din cauza că lucrul cu unii părinți era mai dificil, deoarece *“ei provin din medii sociale dificile”*, cât și din cauza separărilor de lungă durată, care ar putea provoca probleme în formarea atașamentelor.

Îngrijitorii nu au considerat că ei aveau nevoie să fie pregătiți pentru reintegrarea copiilor lor; majoritatea au menționat aducerea în ordine a locuinței și prepararea unor *‘bucate gustoase’*. În mod similar, s-a discutat foarte puțin despre sprijinul sau pregătirea familiei largi sau, în special, a fraților și surorilor, deoarece unii îngrijitori și specialiști au considerat că acest lucru nu era necesar, așa cum aceștia s-au adaptat destul de repede.

Sprijinul acordat comunității largi

Școlile comunitare

Cîțiva profesori au participat la instruiți privind incluziunea școlară,⁴ dar nu toți, și majoritatea se simțeau nepregătiți.⁵ Cu toate acestea, s-a observat o schimbare în atitudine, așa cum majoritatea erau deja de acord cu ideea conform căreia copiii cu ‘nevoi speciale’ ar trebui să fie integrați în școlile de masă (în timp ce pînă acum ei au fost deseori cei care sugerau ca acești copii să fie trimiși în școli rezidențiale). Totodată, ei au fost îngrijorați de modul în care ar face față acestor copii, atât în ce privește necesitatea să se adapteze la nevoile lor educaționale, cât și problemele de comportament cu care s-ar putea confrunta, așa cum sugerează caseta de mai jos.⁶ Ei nu s-au arătat îngrijorați de reintegrarea copiilor din școli-internat, care nu aveau ‘nevoi speciale’, spunînd că aceștia, de obicei, se integrau ușor.

Atitudinile copiilor față de procesul de evaluare

Îngrijorările profesorilor referitor la copiii din școli auxiliare

“Noi nu am fost instruiți să lucrăm cu ei, noi nu știm ce să facem cu ei.” (Profesor, Fălești)

“Este foarte dificil să te concentrezi și să atragi atenție tuturor, atunci cînd în clasă sunt peste 25 de copii, dintre care unul sau doi sunt cu handicap.” (Profesor, Călărași)

“Se întîmplă că ei se scoală în picioare în timpul lecțiilor, vorbesc și distrag atenția celorlalți copii.” (Profesor, Fălești)

“Familiiile unor copii nu sunt responsabile pentru ei, copiii nu își fac temele pentru acasă, vin la școală murdari.” (Profesor, Fălești)

Cu toate acestea, majoritatea cadrelor didactice intervievate au dat dovadă de un anumit nivel de grijă și compasiune față de acești copii și au vrut să se asigure că ei vor avea parte de o integrare reușită.

3 Acesta ar putea fi cazul, deoarece copiii nu au perceput faptul că ei au fost ascultați, implicați în discuții sau în planificări, ca forme de sprijin psihologic, sau pentru că nicio formă de sprijin psihologic nu le-a fost oferită în mod special. De asemenea, este foarte posibil că sprijinul psihologic urma abia să fie aprobat sau administrat, așa cum procesul de reintegrare era abia în faza inițială.

4 Această instruire a fost oferită de către stat ca parte a programului de transformare a instituțiilor rezidențiale și încadrare a copiilor în școli de cultură generală. Vezi Anexa 1 pentru mai multe informații.

5 Vezi Anexa 1 pentru o explicație a procesului ‘ideal’ de pregătire a școlii.

6 Majoritatea copiilor care au fost plasați în școli auxiliare nu aveau, de fapt, dificultăți de învățare; se pare că profesorii în școlile de cultură generală nu erau conștienți de acest fapt. Prin urmare, orice probleme legate de performanța lor academică au fost, mai degrabă, consecințele urmării unui curriculum simplificat, decît lipsa capacităților.

“Noi trebuie să ne asigurăm că acești copiii reintegrați nu sunt marginalizați. Unii copii spun lucruri urâte despre copiii care au venit din școlile-internat, așa cum ei provin din familii sărace, dar noi încercăm să îi convingem să își schimbe atitudinea față de ei.” (Profesor, Falesti)

Autoritățile locale și alți furnizori de servicii

Cu excepția școlilor, s-a discutat foarte puțin despre pregătirea autorităților locale sau a altor furnizori de servicii, deși specialiștii au recunoscut că acest lucru a fost necesar. Într-adevăr, autoritățile locale erau, de obicei, prezentate într-o lumină negativă; ele nu considerau procesul de reintegrare ca responsabilitatea lor și, deseori, au refuzat să colaboreze.

“...cu părere de rău, reprezentanții comunității nu sunt întotdeauna deschiși pentru colaborare. Uneori primarul, medicul de familie și cadrele didactice spun că ei nu primesc bani pentru a face acest lucru: ‘Aceasta este responsabilitatea asistentului social, aceștia sunt copiii voștri, faceți ce vreți’. Cred că ar fi mai bine dacă autoritatea publică locală ar fi mai responsabilă.” (Membru al echipei de evaluare, Ungheni)

“Există situații când problema nu poate fi rezolvată, pentru că asistentul social comunitar nu are destulă autoritate în fața administrației locale, a ofițerului de poliție sau a medicului de familie.” (Membru al echipei de evaluare, Ungheni)

Faza 2: Reunificare

Opiniile copiilor și ale îngrijitorilor asupra procesului de reunificare

Acest aspect nu a fost analizat destul de profund și cei care au fost întrebați despre aceasta le-a fost, adesea, greu să răspundă, din motivele ce sunt prezentate în partea ‘provocări ale studiului’. Totuși, modul în care îngrijitorii și copiii au discutat despre procesul de reintegrare a sugerat că majoritatea dintre ei nu se simțeau pe deplin informați sau implicați în procese de luare a deciziilor.⁷ Atât copiii, cât și îngrijitorii care au discutat despre acest aspect, în mod explicit și fără echivoc, au declarat că ei ar trebui să fie ascultați mai mult. Deasemenea, ei ar dori mai mult sprijin material și financiar și să primească sprijinul care le-a fost promis.

Părerile copiilor și ale îngrijitorilor asupra procesului de reunificare

“Ei ar fi trebuit să ne anunțe mai din timp și să facă ceea ce ne-au promis că o să facă.” (Fată, Călărași)

“Ei ar fi trebuit să ne pregătească și [să explice unele lucruri] părinților noștri.” (Fată, Călărași)

“Nimeni nu ne-a întrebat nimic.” (Mamă, Călărași)

Opiniile specialiștilor cu privire la rolul lor în procesul de reunificare

Asistenții sociali evident că au reflectat și au fost impresionant de articulați în analiza lor privind modalitățile de îmbunătățire a procesului. Ei au fost primii care au spus că a fost nevoie de mai multă stimă în munca atât cu copiii, cât și cu familiile acestora pentru a construi un raport și pentru a verifica veridicitatea celor spuse de către aceștia, astfel încât deciziile luate să fie eficiente în sprijin-

⁷ Trebuie menționat faptul că decizia de a reintegra copiii nu a fost într-adevăr deschisă negocierilor cu copiii sau îngrijitorii, dar mai degrabă a fost o decizie luată de comisia de prevenire a instituționalizării copiilor. (Vezi Anexa 1 pentru mai multe informații). Cu toate acestea, întrebarea rămâne a fi dacă procesul ar fi decurs mai bine în cazul în care părțile interesate ar fi fost mai informate.

nirea familiilor. Cu toate că asistenții sociali au fost cei care au decis câte vizite ar trebui să fie făcute copiilor și familiilor lor, aceștia au susținut că volumul mare de lucru (de obicei 15 cazuri active în orice moment) i-a împiedicat să facă mai multe vizite.

Din moment ce aceasta a fost prima dată când acești asistenți sociali au fost implicați în procesul de reintegrare a copiilor, mulți dintre ei și-ar fi dorit mai multă instruire.⁸ Ei au dorit ca pe viitor să li se ofere mai multă instruire cu aspect practic și specific contextului adițional la suportul care ar fi aplicabil pentru o serie de tematici de care ar putea să aibă nevoie în lucrul lor pe viitor. În plus, s-a menționat că alți specialiști care au fost sau care ar trebui să fie antrenați în procesul de reintegrare (vezi ‘sprijinul oferit comunității largi’ mai sus), au, de asemenea, nevoie de instruire.

În ceea ce privește participarea, majoritatea specialiștilor au susținut că a fost important ca toți copiii să fie informați și ascultați, doar că ei nu erau siguri dacă știau cum să facă acest lucru în practică, mulți dintre ei recunoscând că, rareori, copiii erau informați sau ascultați în modul corespunzător.

“Îmi pare mie că, copilul nu este de fapt conștient de ceea ce se întâmplă.” (Asistent social, Călărași)

“Din propria experiență, eu știu că opinia copilului nu este luată în considerație, de exemplu, atunci când sunt create planurile de reintegrare pentru o anumită școală din comunitate.” (Asistent social, Călărași)

Faza 3: Între șase și nouă luni după reunificare

Sprijinul de care beneficiază familiile

Jumătate din copiii⁹ și îngrijitorii intervievați au declarat că au beneficiat de sprijin din partea asistenților sociali, în timp ce doar un număr mic de persoane au spus că au avut nevoie de suport, dar nu l-au primit. Tipurile de sprijin oferite au inclus: sprijin financiar,¹⁰ material (de exemplu, îmbrăcăminte, rechizite școlare, mobilă, materiale de construcție), practic (de exemplu, negocierea birocrăției, completarea formularelor, reparații), și sprijin psihologic (rareori menționat), toate fiind fie prestate direct sau prin intermediul asistenților sociali. Ajutorul acordat la școală de asemenea a fost menționat – acesta este analizat în secțiunea ‘școala’ de mai jos - puțini copii însă au putut beneficia de produse alimentare și/sau bani din partea sponsorilor străini, familiei extinse, ONG-urilor și a grupurilor religioase.

Circa 40 la sută din îngrijitorii intervievați au declarat că beneficiau de sprijin continuu¹¹ din partea asistenților sociali și că acesta era foarte mult apreciat.

“Noi mulțumim [asistentul social] pentru tot ce a făcut pentru noi. Fără ajutorul ei am fi fost într-o situație mult mai dificilă.” (Frate al unui copil reintegrat, Ungheni)

8 Trebuie remarcat faptul că acești asistenți sociali comunitari sunt, de asemenea, responsabili pentru toate grupurile vulnerabile din comunitate (de exemplu, persoanele în vârstă sau cu dizabilități) și nu doar pentru copiii reintegrați. Lucrul cu diferite grupuri necesită seturi variate de capacități, deoarece cerințele sunt foarte mari.

9 O pătrime din copii nu au discutat despre acest aspect și o pătrime au declarat că nu au primit nimic; în general, îngrijitorul este acela care primește sprijinul direct – astfel, există probabilitatea ca unii copii să nu fi fost conștienți de acest lucru.

10 Mulți copii au spus că acești bani au fost cheltuiți pe îmbrăcăminte, rechizite școlare și reparații în locuință.

11 Vezi Anexa 1 pentru o explicație a rolului continuu ‘ideal’ al asistentului social.

“Eu mă rog lui Dumnezeu pentru [nume al asistentului social], ea a făcut foarte multe lucruri bune pentru familia mea.” (Mamă, Călărași)

Celelalte 60 la sută din familii, se presupune că nu mai beneficiau de sprijin din partea asistenților sociali. Insuficiența de timp sau lipsa resurselor pentru a lucra cu toți în continuu, i-a făcut pe asistenții sociali să dea prioritate anumitor cazuri. În plus, ei au afirmat că intervențiile lor ar trebui să fie proporționale necesităților, astfel încât să nu creeze dependență; prin urmare, ei consideră că în unele cazuri prea mult sprijin pe termen lung ar putea fi contraproductiv.

“Dacă familia este una bună, eu nu îi vizitez chiar des; dar dacă familia este o familie dificilă, eu îi vizitez mai des.” (Asistent social, Fălești)

“Băiatul s-a integrat foarte bine în școală; el se înțelege bine cu colegii și vecinii săi. Familia beneficiază de ajutor social...[ei] nu au nevoie de intervenția mea.” (Asistent social, Ungheni)

Modul în care copiii și îngrijitorii au înțeles deciziile referitor la sprijin

Majoritatea îngrijitorilor și copiilor erau confuzi cu privire la modul în care deciziile referitor la sprijin sînt luate de către autorități. Ei au avut neclarități cu privire la eligibilitatea lor pentru a primi ajutor social și modul în care ar putea să îl acceseze. Cu toate că asistenții sociali au depus eforturi considerabile pentru a-i ajuta, este destul de complicat de obținut acces la ajutor social: eligibilitatea este calculată în baza testării mijloacelor; decizia depinde de o serie de factori, iar procesul poate deveni unul complicat; unii îngrijitori erau implicați în procese aparent complexe și neclare, cu participarea diferitor agenții guvernamentale. Aceasta i-a făcut pe unii să se simtă neputincioși să acceseze ajutor social. Rușinea de a fi văzuți ca ‘cerșind’, de asemenea, a descurajat îngrijitorii să aplice pentru obținerea ajutorului social.

Modul în care copiii și îngrijitorii au înțeles deciziile referitor la sprijin

“Eu nu știu [cine ia decizia de a ne ajuta], poate că primăria.” (Băiat, Fălești)

“Poate că ei [asistenții sociali] nu ne-au dat nimic, pentru că eu le-am spus că eu nu vroiam să mă întorc în sat.” (Băiat, Călărași)

“Eu nu știu [cine a decis să ni se ofere ajutor]. Asistenul social ne-a sunat și ne-a spus că noi vom primi ajutor. Poate că îl primim de la cineva din Călărași; eu am fost la ședințele lor [în cadrul Direcției Asistență Socială] de câteva ori.” (Mamă, Călărași)

Opiniile diferitor părți interesate referitor la sprijinul acordat, inclusiv ce altceva ar ajuta

Poate că nu a fost surprinzător faptul că multe familii au continuat să raporteze dificultăți financiare persistente. Chiar și beneficiind de ajutor social și de alte alocații unice, mulți îngrijitori au accentuat lipsa nevoilor de bază, cum ar fi: produse alimentare, îmbrăcăminte, locuință și căldură, și mulți asistenți sociali au fost de acord cu cele menționate. Banii au fost cea mai des menționată resursă de către copii și îngrijitori, care i-ar putea ajuta.¹² Alte resurse au inclus: taxe și rechizite școlare, sfaturi despre cum să negocieze cu sistemele administrative (astfel încât, de exemplu, să aibă acces la îngrijire medicală și educație), haine și încălțăminte, jucării și renovări ale locuințelor. Foarte puțini copii sau îngrijitori au menționat sprijinul psihologic (la fel ca și în Fazele 1 și 2).

¹² Nu mulți copii au vorbit despre necesitățile lor; cei cărora li s-a pus această întrebare au întâlnit greutate în găsirea unui răspuns adecvat. Este posibil că ei nu s-au gândit la asta, odată ce presați să răspundă ei au spus că nu știau ce vor sau că nu aveau nevoie de nimic, sau, le-a fost greu să vadă diferența dintre dorințe (precum un calculator nou, o minge etc.) și necesități (cum ar fi sprijin la școală sau lemne pentru foc etc.).

Nu a fost, însă, întotdeauna ușor de a judeca ‘plîngerile’ cu privire la lipsa de sprijin; unii specialiști au afirmat că unii îngrijitori încă mai așteptau ca statul să le ofere tot de ce are nevoie copilul lor (precum a fost în îngrijire rezidențială) și deci, erau nerealiști; ei au mai spus că sprijinul acordat în formă de ajutor în negocierea birocratiei, accesul la mese și manuale gratuite la școală, grupurile de sprijin mutual pentru familii și altele nu erau considerate de către părinți ca forme de ajutor.

Sprijinul de care au beneficiat școlile

Personalul școlar de incluziune – cadre didactice sau cadre didactice de sprijin, cu rolul de a supraveghea incluziunea copiilor reintegrați – a fost instruit în educația incluzivă, ca mai apoi să poată oferi instruire personalului școlar.¹³ Personalul școlar de incluziune a apreciat calitatea instruirii de care a beneficiat, însă a considerat că, pentru viitor, procesul de reintegrare ar putea fi îmbunătățit prin sesiuni de instruire adiționale, supraveghere, schimb de experiență cu alte școli și mai mult sprijin pentru părinții copiilor reintegrați.

Opiniile copiilor și ale îngrijitorilor asupra vieții de familie

Marea majoritate a copiilor erau siguri în preferința lor față de viața de acasă, în comparație cu cea din instituția rezidențială. Faptul că aceștia erau aproape sau mai aproape de familiile lor a reprezentat un factor cheie, în special, dragostea maternă pe care o puteau simți și timpul pe care îl puteau petrece alături de frați și surori,¹⁴ și aceste legături par să fi devenit mai puternice din momentul în care copiii s-au reîntors acasă. În special, foarte puțini băieți și fete au vorbit despre tații lor, probabil din motivul că mulți dintre aceștia sunt absenți.

Cum se simt copiii alături de familiile lor

“Relațiile sunt mult mai puternice acum.” (Băiat, Fălești)

“Eu am primit foarte multă căldură sufletească, de care aveam atât de mult nevoie.” (Fată, Ungheni)

“Am devenit mai apropiați, vorbim mai mult.” (Fată, Fălești)

Alte motive pentru care copiii preferă viața de acasă au fost: libertate și independență mai mare, copiii pot să facă ce vor și să meargă unde vor (spre deosebire de sentimentele de izolare și limitare provocate de orarele stricte în cadrul instituțiilor rezidențiale), posibilitatea de a-și face prieteni noi, de a se juca afară, și de a exista în cadrul unei comunități. În ansamblu, viețile copiilor păreau a fi mai echilibrate și complete; ei păreau mai fericiți.

Libertatea și prietenia de a fi acasă

“Noi eram practic izolați în școala rezidențială: școala era pe teritoriu, cantina era pe teritoriu și noi eram ca niște oameni sălbatici, nici nu am cuvinte să descriu situația...noi nu puteam comunica cu alți oameni, eram foarte izolați. Acum merg la școală și pot vorbi cu multe persoane.” (Fată, Fălești)

“Mă simt bine. Consider că avem mai multă libertate, nu în sensul că putem face orice – părinții ne controlează, în special în cazul meu. Eu pot să-mi petrec timpul liber cu prietenii mei, pot face foarte multe lucruri, pe care nici nu îmi imaginam să le pot face la școala rezidențială; asta e tot.” (Fată, Fălești)

“Am reușit să-mi fac mulți prieteni noi aici în sat și sunt cu adevărat fericit.” (Băiat, Ungheni)

13 Vezi Anexa 1 pentru o analiză a procesului ideal de pregătire a școlii (inclusiv a cadrelor didactice, personalului de conducere și a studenților) pentru primirea copiilor reintegrați.

14 În doar unul sau două cazuri, frații și surorile păreau să respingă copiii care au revenit acasă; în timp ce în majoritatea cazurilor, păreau să fie încântați.

Spre deosebire de răspunsurile primite în perioada de pînă la reunificare, cînd îngrijitorii erau ambivalenți referitor la întoarcerea acasă a copiilor lor, majoritatea îngrijitorilor erau deja fericiți, uneori chiar încîntați, pentru faptul că locuiesc împreună cu copiii lor, în pofida unor situații financiare și mai tensionate, unele chiar foarte tensionate.

Opiniile îngrijitorilor referitor la aflarea copiilor acasă

“Sunt mai liniștită acum; ei mă ajută foarte mult. Noi eram ca străinii cînd ei locuiau în școala-internat...este mai ușor [din momentul în care fiicele mele au venit acasă]. Atunci cînd o persoană este liniștită sufletește, ea vede viața în culori mai frumoase.” (Mamă, Ungheni)

“Sunt fericită că, copiii mei sunt alături de mine, ei mă mai ajută prin gospodărie. Îi văd lîngă mine, în văd cum cresc și pot să-i ajut. În cazul în care ei au ceva probleme, ei pot vorbi cu mine. Eu sunt sprijinul lor și ei al meu.” (Mamă, Ungheni)

“El vrea multe lucruri, dar noi nu avem bani destui să-i cumpărăm tot ce vrea. Este mai complicat [de cînd el a venit acasă] să cumpărăm mîncare suficientă... [dar acum]eu sunt mai liniștit. Este mai ușor acum, nu mai suntem îngrijorați. Eu îi duceam dorul.” (Tată, Ungheni)

Mulți părinți au menționat că, la părerea lor, copiii sunt de ajutor în gospodărie; și chiar dacă copiilor nu le plăceau treburile casnice, ei au apreciat deprinderile de viață (cum ar fi gătitul, grădinaritul, gestionarea locuinței) pe care și le-au format copiii acasă, în comparație cu îngrijirea rezidențială.

Copiii și îngrijitorii

Unii copiii au afirmat că a fost dificil să-și ia rămas bun de la prietenii și profesorii lor din școlile rezidențiale, iar temerile pe care le aveau referitor la școala din comunitate, în mare parte, s-au risipit. Mulți copii au spus că, după o perioadă de acomodare, ei se simțeau bine în școala lor nouă, au reușit să-și facă prieteni noi (în timp ce orice tip de intimidare sau tachinare, care ar fi putut exista inițial, s-a oprit) și progresau din punct de vedere academic; doar foarte puțini încă mai luptau să se acomodeze.

Opiniile copiilor asupra vieții de școlar

“Eram foarte emoționată la început. Nu știam cum vor reacționa colegii mei de clasă. Eu am fost acceptată ușor și mi-am făcut repede mulți prieteni noi. Profesorii m-au acceptat, deasemenea.” (Fată, Ungheni)

“Nu mă simțeam bine la început. Îmi era frică că programa va fi prea complicată și eu nu voi reuși să fac față; că colegii mă vor obijdui...este mult mai bine acum.” (Băiat, Călărași)

“Eu eram mai rușinos, dar după ce m-am acomodat[cu școala nouă] comportamentul meu s-a schimbat foarte mult. Eu nu obișnuiam să vorbesc cu colegii mei, mă simțeam ignorat și izolat, dar acum mă simt mult mai bine și am mulți prieteni.” (Băiat, Fălești)

Profesorii, îngrijitorii, colegii de clasă și frații și surorile au confirmat aceste viziuni și unii au observat schimbări în personalitățile copiilor.

“El era mai izolat...el s-a schimbat foarte mult, este mai îndrăzneț. Mai obraznic.” (Mamă, Călărași)

“[Ea] s-a schimbat mult, este mai deschisă, mai liberă. Ea era prea rușinoasă; acum ea are mulți prieteni, rezultate bune la școală etc.” (Îngrijitor, Fălești)

Chiar dacă o mare parte a copiilor au declarat că au trebuit să depună mai mult efort la școala din comunitate (în special pentru a asimila disciplinele noi, pe care nu le-au studiat anterior¹⁵), majoritatea s-au simțit respectați și sprijiniți de către profesori, iar alții au primit ajutor (academic) adițional.

“Chiar dacă în timpul lecției eu nu înțeleg ceva, eu cer ajutor și profesorul se apropie și îmi explică, mă ajută.” (Băiat, Călărași)

“Noi îi sprijinim, îi ghidăm. Noi nu putem simplifica ce le-a fost dat pentru acasă, dar putem, în schimb, să îi ajutăm să înțeleagă mai bine ce au de făcut, oferindu-le mai multe explicații.” (Educator, Călărași)

Cu toate acestea, mulți copii și îngrijitori au declarat că ar fi avut nevoie de mai mult sprijin, atât academic, cât și în relațiile lor cu ceilalți copii; unii copii, de asemenea, nu au reușit să se acomodeze cu profesorii lor noi, susținând că aveau relații mai apropiate cu profesorii din instituțiile rezidențiale.¹⁶

Personalul școlar

Personalul responsabil de incluziunea școlară a considerat că pentru majoritatea copiilor procesul de reintegrare a fost unul confortabil și nu a necesitat mult sprijin. Aceștia, totuși, au vorbit și despre unii copii care au avut nevoie de mai multă susținere. De exemplu, copiii care aveau un comportament agresiv acasă sau/și la școală, copii care au rămas izolați sau care aveau un nivel de performanță școlară mult sub limitele standardului academic stabilit în colectivă au beneficiat de lecții individuale și sprijin pentru sănătatea mintală. Cadrele didactice de sprijin au afirmat că, în linii generale, performanța academică și socială a copiilor la școală a depins în mare parte de situația de acasă și de atitudinea și abilitățile parentale ale îngrijitorilor.

“Foarte mult depinde de atitudinea părinților. Dacă părinții se implică, rezultatele sunt mult mai bune. Dacă părintele nu se implică, copilul nu progresează într-atât de bine.” (Cadru didactic de sprijin, Călărași)

O mare parte a personalului de incluziune școlară a declarat că majoritatea cadrelor didactice au avut o atitudine pozitivă față de copiii reintegrați, în timp ce o minoritate semnificativă a refuzat să accepte acești copii, din cauza volumului de muncă suplimentară sau pentru că nu consideră că locul acestor copii era într-o școală ‘normală’.

“Copii depun efort, dar unii profesori nu îi acceptă... atunci când noi împreună cu directorul pentru educație am vrut să organizăm sesiuni de instruire [în educație incluzivă] pentru toți profesorii din școala noastră, ei au refuzat, spunând că există o școală specială și acești copii ar trebui să învețe acolo.” (Cadru didactic, Ungheni)

Unii dintre membrii personalului responsabili de incluziunea școlară au declarat că o mărire de salariu oferită profesorilor pentru lucrul suplimentar pe care trebuie să-l facă în vederea integrării acestor copii în colectivele lor, i-ar putea convinge pe profesori să facă o treabă mai bună.

“Așa cum cadrele didactice de sprijin nu sunt remunerate pentru munca lor suplimentară cu acești copii, ei nu au o atitudine serioasă față de aceste activități.” (Persoană-cheie responsabilă de incluziune școlară, Călărași)

15 Profesorii s-au plîns și pe faptul că este destul de dificil ca acești copii să promoveze clasa, pentru că nu este real să apreciezi cu aceleași note un copil care doar a început să studieze un obiect și altul care îl învață de câțiva ani.

16 În instituția rezidențială sunt de asemenea profesori/ educatori care se ocupă cu copiii. De obicei aceste persoane au relații strînse cu copiii.

Colegii de clasă și părinții lor

Marea majoritate a colegilor de clasă și a părinților acestora au considerat că procesul de reintegrare a fost un lucru pozitiv. Mulți dintre ei păreau să conștientizeze faptul că acești copii erau într-o situație dificilă și pot avea nevoie de mai mult ajutor, și au ales să facă ce le-a stat în puteri pentru a-i ajuta.

“[Copiii reintegrați] au nevoie de ajutorul unui psiholog, care i-ar sfătui cum să comunice mai bine, pentru că ei sunt cam timizi.” (Coleg de clasă, Fălești)

“Este dificil pentru ei să se obișnuiască cu o programă școlară nouă.”
(Colegă de clasă, Călărași)

“Noi îi încurajăm și îi susținem; noi l-am ajutat [pe un băiat de la noi din clasă] să se obișnuiască cu noi.” (Colegă de clasă, Călărași)

Cele câteva plângeri despre comportamentul urât al copiilor reintegrați, au învinuit, în general, părinții pentru atitudinea lor iresponsabilă, și nu copiii înșiși.

“Este greu să trăiești fără părinți. Părinții noștri ne explică ce e bine și ce e rău. [Băiatul reintegrat] ar trebui să fie supravegheat. Cineva ar trebui să-i impună niște limite.”
(Coleg de clasă, Fălești)

“Ei nu sunt supravegheați destul; ei nu știu că nu e bine să fumezi sau să consumi alcool, ei pot fi foarte ușor influențați.” (Coleg de clasă, Fălești)

Faza 4: Între 16 - 22 luni după reunificare

Sprijinul de care beneficiază familiile

Circa două treimi dintre îngrijitorii și copiii intervievați au declarat că au beneficiat de sprijin; tipurile de sprijin menționate au fost aceleași ca și cele din Faza 3 și au venit din aceleași surse. Unica diferență a fost faptul că în această fază sprijinul emoțional (provenind în mare parte din cadrul familiei) a fost menționat în mod explicit. Cu părere de rău, a fost uneori imposibil de determinat când anume beneficiarii au primit ajutor din partea statului; cu toate acestea, se pare că cea mai mare parte a sprijinului material și financiar a fost primit în decursul primelor șase luni; foarte puține familii au beneficiat de sprijin financiar continuu și consistent pentru toată durata studiului.¹⁷

Majoritatea îngrijitorilor și copiilor au declarat că au fost vizitați de un asistent social la un moment dat și toți par să fi înțeles scopul vizitelor acestora.

“[Asistentul social] verifică dacă copiii se simt bine în familiile lor; ei ne spun nouă dacă putem cere ceva ajutor și ce documente trebuie să prezentăm pentru a primi acest ajutor.” (Fată, Călărași)

Totuși, doar cei care au avut nevoie de ajutor cel mai mult au beneficiat de contact mai frecvent (chiar dacă majoritatea au declarat că au beneficiat de mai multe vizite), în conformitate cu nevoia declarată de asistentul social de a acorda prioritate anumitor cazuri.

¹⁷ Cu excepția circumstanțelor excepționale, politica statului este de a furniza asistență financiară pentru o perioadă de până la șase luni pentru a nu crea dependență; există alte forme de sprijin care pot fi furnizate în continuu, dar acestea nu au fost întotdeauna recunoscute de către beneficiari ca forme de sprijin oficial.

Modul în care copiii și îngrijitorii au înțeles deciziile referitor la sprijin

Ca și în faza precedentă a studiului, copiii și îngrijitorii au în mare parte aceleași percepții despre sprijinul disponibil și modul de a-l accesa. Într-adevăr, așa cum a fost menționat anterior, sistemul de aplicare pentru ajutor social este destul de complex și familiile au menționat că, deseori, a trebuit să reaplice, sugerînd că nevoile oamenilor au fost frecvent reevaluate de către autorități și că oamenii au fost de multe ori omiși, or acest fapt demonstrează existența unor lacune în prestarea sprijinului. Ceea ce urmează este prezentarea unui exemplu tipic.

“La moment noi primim ajutor social. Noi nu l-am primit pentru o lună, deoarece eu am refuzat să accept un post de muncă în Ungheni. [Dar] Eu nu am trecut controalele medicale [pentru serviciu]; eu sunt bolnavă; am hipertensiune arterială. Eu nu aveam voie să lucrez. Ulterior, eu am reaplicat și am continuat să primesc ajutor social.” (Mamă, Fălești)

Această lipsă de înțelegere din partea beneficiarilor (actuali și potențiali) a fost un contrast izbitor față de opiniile unora dintre cei aflați în poziții de autoritate.

“Oamenii din regiunea noastră știu unde să meargă pentru ajutor. Nu este nevoie de informații, publicitate. Ei știu unde să ne găsească atunci când au nevoie de ajutor.” (Persoană responsabilă pentru procesul de reintegrare, Direcția Asistență Socială, Ungheni).

Opiniile diferitor părți interesate referitor la sprijinul acordat

Marea majoritate a copiilor și îngrijitorilor intervievați, care au beneficiat de sprijin, au fost de părerea că sprijinul primit nu a fost suficient și că ar fi avut nevoie de mai mult sprijin, în special de mai mult suport financiar. Mulți asistenți sociali au fost de acord că veniturile erau prea mici (chiar și în cazul familiilor care beneficiau de ajutor social) pentru a întreține o familie și, deci, mai mult suport era necesar, dar, pe de altă parte, erau și foarte conștienți de faptul că resursele disponibile sunt limitate.

“Ajutorul social este o chestiune foarte complicată. Noi primim o sumă fixă de bani în fiecare an, care nu este mare și, deci, este dificil de a o distribui pentru a satisface nevoile tuturor: există situații diferite, incendii, nevoie de intervenții medicale etc.” (Asistent social, Călărași)

Cu toate acestea, unii specialiști (în special din Fălești și Ungheni) au considerat că asistența financiară nu a fost întotdeauna necesară sau că familiile nu au folosit întotdeauna banii într-o manieră responsabilă; familiile se bazau prea mult pe ajutorul din partea statului, refuzînd să își asume responsabilități.

“Situația nu este sub control în momentul de față, și toată lumea face ce vrea cu banii pe care noi li-i dăm. Deseori, banii nu sunt cheltuiți rațional.” (Asistent social, Fălești)

Puțini copii sau îngrijitori au reușit să exprime în mod explicit păreri negative referitor la sprijinul primit, majoritatea, însă, au apreciat sfaturile, cuvintele calde și chiar pur și simplu accesul la asistenți sociali.

“Noi simțim sprijinul [asistenților sociali]; ei ne încurajează să mergem mai departe. Este foarte plăcut să știi că cineva este preocupat de problemele tale.” (Fată, Fălești)

“Este dificil fără ajutorul unui asistent social. Este mult mai ușor să facem anumite lucruri cu ajutorul asistentului social. Și nu vorbesc doar despre bani. Este mai mult vorba despre sprijin emoțional și moral. Ea știe mai bine ce drepturi noi avem.” (Mamă, Fălești)

Totuși, în unele cazuri, îngrijitorii s-au plîns de faptul că asistenții sociali nu își îndeplineau responsabilitățile și, mai degrabă, ei au fost cei care erau nevoiți să-i urmărească, decît ei să fie urmăriți.

“Noi nu ne înțelegeam chiar bine [cu asistentul social]. Eu am trebuit să o caut, să o întreb. Aici în sat, ea nu s-ar deranja să ne vorbească din propria ei inițiativă. Eu am trebuit să merg la primărie și s-o rog diferite lucruri.” (Mamă, Fălești)

Toți asistenții sociali și specialiștii care au lucrat direct cu copiii cu dizabilități fizice sau de învățare au declarat că aceștia nu au beneficiat de sprijin suficient, fie el suport financiar sau suport în satisfacerea necesităților adiționale de îngrijire, cum ar fi posibilitatea de a merge la centre de joacă speciale; ei au întâlnit dificultăți în sprijinirea acestor copii, așa cum puține forme de sprijin erau disponibile.

“Aceasta este o categorie specială. Ei au nevoie de mai mult ajutor.” (Asistent social, Călărași)

Sprijinul de care au beneficiat alte părți interesate și opiniile lor referitor la acesta

Specialiștii

Foarte puțini specialiști au vorbit despre sprijinul de care au beneficiat, iar cînd acesta a fost totuși menționat a fost mai mult cu referire la sprijinul primit din partea administrației sau a autorităților, care le-au făcut munca mai ușoară. Majoritatea s-au axat pe aspecte ca: volume mari de lucru, cazuri complexe și lucrul complicat cu documentele, care le-au provocat senzația că nu ar putea face vreodată destule; deasemenea, ei au crezut că vor beneficia de mai mult suport tehnic. Resursele disponibile limitate pentru activitățile de bază, cum ar fi călătoriile, au reprezentat alte obstacole întâlnite de ei. Aceste condiții de muncă dificile s-au dovedit a fi o cauză pentru schimbul frecvent al personalului, care, ulterior, a cauzat alte probleme; lipsa continuității ar fi putut să întrerupă procesul de reintegrare, astfel exercitînd presiune asupra sistemului; în același timp, era nevoie ca sarcinile angajaților care au plecat să fie îndeplinite, iar alt personal nou să fie recrutat și format.

“Fluctuația personalului este o mare problemă. Salariile sunt mici, iar volumul de lucru este mare, astfel oamenii vin și pleacă. Ca urmare, noi nu avem personal bine pregătit. Ei vin nepregătiți, noi investim în ei și apoi ei pleacă. Este foarte complicat pentru noi, așa cum noi trebuie să recrutăm și să formăm personal nou în continuu. Noi cheltuim o sumă mare de bani pe [asta]... dacă ei ar fi rămas, calitatea serviciilor ar fi crescut.” (Șef al Direcției Asistență Socială, Călărași)

Sprijinul de care au beneficiat școlile

Toate cadrele didactice responsabile pentru integrarea copiilor în școlile noi au beneficiat de instruire în domeniul educației incluzive și modului de completare a Planurilor Educaționale Individuale¹⁸, pe care acestea le-au considerat extrem de valoroase, oferindu-le competențele necesare pentru a integra copiii și pentru a schimba atitudinile personalului. La rîndul lor, acești profesori, au instruit alte cadre didactice și membri ai personalului, unii dînd dovadă de o mare dedicație în acțiunile lor, chiar și în afara obligațiilor de serviciu.

Cu toate acestea, nu a fost clar dacă specialiștii au beneficiat de formare adițională recent, și multe dintre cadrele didactice responsabile pentru copiii reintegrați au declarat că ele ar avea nevoie de instruire suplimentară (în special cu privire la procesul de elaborare a planurilor individuale de învățămînt și adaptarea curriculum-ului în mod corespunzător), dar și de supervizare profesională continuă.

18 Un Plan Educațional Individual a fost elaborat pentru fiecare copil reintegrat la începutul anului școlar; în plan se stabilește ce se așteaptă de la copil, din punct de vedere academic, în funcție de competențele și nivelul de dezvoltare al acestuia. Vezi Anexa 1 pentru mai multe informații.

“Noi avem nevoie să fim monitorizați de cineva, de un supervisor, care ne-ar vizita o dată sau de două ori pe lună, pentru a vedea ce și cum facem noi, pentru a evalua activitatea noastră.” (Profesor, Ungheni).

În plus, cadrele didactice responsabile de copiii reintegrați ar putea beneficia de o colaborare mai bună cu cadrele didactice ‘normale’ (unii dintre care încă mai opuneau rezistență ideii de a include copiii reintegrați), de sprijin din partea unor experți tehnici (cum ar fi psihologii), precum și de recompense financiare mai mari.¹⁹

Opiniile copiilor și ale îngrijitorilor asupra vieții de familie

Relațiile acasă

La fel ca și în fazele precedente, majoritatea copiilor au declarat că preferă să fie acasă decât în îngrijire rezidențială, și mulți au spus-o foarte ferm.

Opiniile copiilor și îngrijitorilor asupra vieții de acasă

“Eu mai degrabă aș fugi de acasă decât să ma duc înapoi [la școala-internat].” (Băiat, Fălești)

“Totul mă face fericită, pentru că știu că familia mea mă așteaptă acasă și eu pot să discut cu ei despre tot ce vreau.” (Fată, Fălești)

“Acum ei sunt total diferiți; ei nu mai au acel gol sufletesc; ei nu mai sunt singuri.” (Mamă, Ungheni)

În mod similar, toți îngrijitorii în afară de unul au declarat că preferă ca ai lor copii să fie acasă, de obicei spunând: *“Acum este mult mai bine,”* în timp ce unii au spus că dacă ar fi fost posibil să dea timpul înapoi, nu și-ar fi trimis niciodată copiii de acasă. Căldura, afecțiunea și dragostea pe care copiii o puteau primi de la familiile lor s-au dovedit a fi nespuse de importante, în special pentru bunăstarea emoțională și dezvoltarea copiilor. Copiii plasați în asistență parentală profesionistă erau nespuse de bucuroși să locuiască într-un mediu familial atât de stabil și iubitor.

“[Viața mea] s-a schimbat într-un mod pozitiv. Eu eram dornic să simt că cineva are grijă de mine, să iau note mai bune, să-mi fac prieteni noi și să fiu ca toți ceilalți.” (Băiat, Ungheni)

Impresionant a fost faptul că relațiile familiale păreau atât de bune, chiar dacă multe familii erau sub presiuni imense, locuind în condiții precare și ducând lipsă de lucrurile elementare, fapt ce provoca suferință.

“Uneori, copiii nu dispun de condiții elementare de trai acasă, dar lor oricum le place acasă; lor le este dor de părinți, frați și surori, cât și de casa lor. Aceste lucruri nu pot fi înlocuite cu nimic în lume.” (Specialist, Departamentul de Educație, Ungheni)

Cu toate acestea, s-a mai constatat că au fost și cazuri nu chiar atât de bune și că a existat o perioadă de acomodare, când copiii au fost nevoiți să se învețe să facă lucruri pentru ei înșiși, cum ar fi: să gătească și să facă curat, iar îngrijitorii au trebuit să se obișnuiască cu numeroasele responsabilități parentale.

“Condițiile de trai [la școala rezidențială] erau altfel; aici [nume a copilului] trebuie să aibă grijă de casă. Noi gătim împreună. Acolo totul era deja pregătit pentru el; aici, el învață cum să lucreze în gospodărie, chiar dacă la început nu îi plăcea să o facă.” (Frate îngrijitor, Ungheni)

¹⁹ În Călărași, cel puțin se preconizează să se acorde, în viitor, credite profesionale cadrelor didactice care au beneficiat de un anumit nivel de formare în domeniul educației incluzive. Aceasta se consideră a fi o sursă importantă pentru motivarea cadrelor didactice de a se implica în procesul de reintegrare a copiilor.

“Am făcut un program care mă ajută. La început eu făceam totul în casă și nu puteam să-i fac față. Eu mă enervam pentru că [copiii] nu mă ajutau și când venea timpul să îi ajut la teme eu eram deja complet epuizată.” (Părinte educator, Ungheni)

Alte beneficii semnificative pentru toți copiii au inclus: libertatea de a merge unde doresc, posibilitatea de a-și face prieteni noi, dezvoltarea personalității și a încrederii în sine, sunt tratați bine²⁰ și sunt văzuți ca membri ‘normali’ ai comunității, obținerea unor abilități sociale și de viață importante (cum ar fi să gătească, să facă curat, să meargă la cumpărături, să ajute adulții²¹, să interacționeze cu alte persoane în locuri publice, cât și acasă, și altele), precum și posibilitatea de a-și continua studiile la nivel universitar. Toate aceste beneficii, de care ei au fost în mare parte lipsiți în îngrijire rezidențială, s-au dovedit a fi esențiale pentru bunăstarea lor pe viitor, ajutându-i să se pregătească pentru a duce o viață independentă.

Îngrijitorii au beneficiat de ajutorul suplimentar oferit de copiii în gospodărie, și chiar dacă s-au plîns de faptul că uneori copiii erau neascultători, ei au considerat acest lucru ca fiind parte normală a dezvoltării acestora. În același timp, ei erau recunoscători că puteau să-și vadă copiii crescînd, să-i ghideze și să-i împiedice să adopte un comportament neadecvat (cum ar fi consumul băuturilor alcoolice sau a drogurilor).

“Eu știu ce face el în orice moment, eu știu la ce oră el se trezește și unde se duce. Noi putem să-i controlăm acțiunile.” (Mamă, Călărași)

Totodată, îngrijitorii au beneficiat de sprijinul și dragostea primită din partea copiilor lor, fapt ce le-a dat puteri să meargă înainte.

“Uneori, când sunt tristă, el îmi spune: ‘Mamă, nu plînge, totul va fi bine.’ El mă încurajează foarte mult. Apoi, eu încep să fac ceva și mă gîndesc că, într-adevăr, totul va fi bine. Mă duc la biserică și mă rog.” (Mamă, Călărași)

Reintegrări mai puțin reușite și cauzele acestora

Cei cîțiva copii care nu au părut deosebit de fericiți acasă au avut tendința de a spune mai puține lucruri pozitive despre membrii familiilor lor și de a vorbi mai mult despre sarcinile pe care trebuiau să le îndeplinească în gospodărie. Acest fapt a coincis cu opiniile asistenților sociali și ale specialiștilor, care au menționat că în cazurile în care relațiile familiale erau deja bune și copiii au avut deseori contact cu familia, procesul de reintegrare s-a desfășurat mai armonios. Ei au considerat că succesul procesului de reintegrare și a performanțelor și bunăstării copiilor depinde, în mare parte, de mediul familial al copilului, și anume de îngrijitori.²²

20 După cum s-a menționat în Faza 3, unii copii (și asistenții sociali au confirmat) au declarat că au fost bătuți în îngrijire rezidențială, fapt ce nu s-a întîmplat acasă.

21 Sarcinile variau de la culesul fructelor, lucrări de agricultură și îngrijirea animalelor, pînă la lucrul în atelier.

22 Rolul fraților și surorilor nu a fost analizat în detaliu în cadrul acestui studiu; asistenții sociali au declarat că frații și surorile nu au provocat niciodată situații problematice, ba chiar deseori și-au sprijinit frații și surorile în proces de reintegrare. Totuși, nu a fost clar cît de multă atenție au acordat asistenții sociali acestor relații sau dinamicii generale a familiei. Din interviurile cu copiii și frații acestora, s-a dovedit că pentru unii copii relațiile problematice cu frații afectau într-un mod negativ experiențele acestora acasă. Pe de altă parte, unii copii au considerat relațiile cu frații și surorile ca surse de sprijin și confort și au povestit cum acestea i-au ajutat să perceapă reintegrarea ca o experiență pozitivă. În multe cazuri, frații și surorile au fost fie mult mai în vîrstă, fie mult mai mici decît copiii reintegrați, și astfel au avut mai puțin contact cu copilul reintegrat (fie din motiv că aceștia nu mai locuiau acasă, fie pentru că erau prea mici pentru a face prea multe lucruri împreună); frații de vîrstă similară au fost, de obicei, în îngrijire rezidențială împreună. Nu a fost clar dacă reintegrarea simultană a mai multor copii în aceeași familie a ușurat sau a îngreunat procesul de reintegrare.

“Depinde de cât de mult efort depune părintele sau îngrijitorul primar pentru a ajuta copilul să se integreze.” (Asistent social, Făleşti)

În timp ce majoritatea părinților intervievați în cadrul studiului au avut o atitudine pozitivă cât privește aflarea copiilor lor în familie, asistenții sociali au declarat că acest lucru nu a fost adevărat în cazul tuturor părinților, așa cum ei au fost nevoiți să lucreze foarte mult cu unii dintre părinți pentru a-i convinge să-și ia copiii înapoi acasă. Ei au menționat următoarele cauze alereticenței părinților de a-și lua copiii înapoi acasă: influența negativă a partenerilor noi de viață, dorința de a pleca la lucru peste hotare pentru a câștiga mai mulți bani, precum și faptul că părinții nu erau obișnuiți să locuiască împreună cu copiii lor și, astfel, fiindu-le frică de schimbările majore care ar fi avut loc în viețile lor²³. Acești părinți au avut nevoie de foarte mult sprijin pe parcursul procesului de reintegrare și, în special, după. Acesta a inclus asistența la procedurile administrative (de exemplu, pentru a întocmi documentele necesare pentru a lua copiii înapoi acasă sau pentru a primi ajutor social), ajutor fizic, cum ar fi vopsirea pereților, și, în special, timp oferit acestora pentru a-și împărtăși temerile și pentru a-i încuraja.

Cazurile în care procesul de reintegrare a eșuat²⁴ au fost întotdeauna explicate de specialiști ca rezultat al neglijării responsabilităților primare de către părinți. Cazul de mai jos a fost analizat drept exemplu.

“Mama copiilor a plecat în alt sat și a venit înapoi doar peste două săptămîni. Eu am vizitat copiii și cînd am văzut că locuiau singuri și nu aveau ce mânca, am decis să îi plasez într-un centru de plasament temporar. Mama copiilor a devenit dependentă de alcool și este mereu beată.” (Asistent social, Călărași)

Opiniile diferitor părți interesate asupra vieții de școlar

Avantajele de care au beneficiat copiii reintegrați în școlile de masă au fost, în primul rînd, posibilitatea de a primi o diplomă - fapt ce nu ar fi fost posibil la școala auxiliară, precum și posibilitatea de a-și face prieteni noi, de a deveni ‘socializați’, de a căpăta bunăstare emoțională și de a acumula încredere în sine. Cu siguranță, acesta a fost cazul pentru mulți dintre copiii implicați în studiu, care, după cum s-a dovedit în fazele trecute, au fost inițial foarte agitați referitor la gîndul că vor trebui să meargă la o școală nouă. În general, procesul de reintegrare a părut să aibă loc fără probleme, așa cum copiii reintegrați s-au adaptat treptat cu profesorii și colegii săi de clasă. Mai mult de două treimi din copii intervievați au declarat că erau fericiți la școală și peste 80 la sută au afirmat că au reușit să-și facă prieteni; o cincime au declarat că au întîlnit atît lucruri pozitive, cît și negative în școala nouă, și doar trei copii (din 44) au declarat că într-adevăr nu le plăcea la școală. Cu toate acestea, cîtiva copii s-au plîns de faptul că încă mai erau hărțuiți la școală, iar alții au afirmat că erau lăsați într-o parte sau erau făcuți să se simtă diferiți de restul copiilor, de obicei din cauza statutului lor financiar, fapt ce ar fi putut afecta stima de sine a copiilor.

“La internat eram toți la fel, dar aici unii sunt bogați, iar alții mai puțin bogați.” (Băiat, Ungheni)

La fel ca și în Faza 3, colegii de clasă au fost, în mare parte, bucuroși de venirea copiilor reintegrați în clasele lor, spunînd că nu era nici o diferență între ei și ceilalți copii; iar cadrele didactice au confirmat faptul că majoritatea copiilor s-au integrat fără nici o problemă, menționînd că aceasta a fost în special adevărat în cazul copiilor care deja îi cunoșteau pe unii dintre colegii lor noi de clasă, erau mai ‘activi’ și mai disciplinați sau/și proveneau din medii familiale mai stabile și mai prospere.

23 Potrivit rezultatelor din Faza 1, în ce privește ambivalența multor părinți referitor la întoarcerea copiilor săi acasă.

24 De menționat faptul că toți copiii care au participat la cercetare au rămas în grija îngrijitorilor săi și în ultima fază a studiului, la 16-22 luni, după ce s-au întors acasă. Cazurile mai puțin reușite menționate de asistenții sociali se referă la copiii care nu au fost implicați în acest studiu.

Totuși, unii copii au întâlnit mai multe dificultăți în procesul de reintegrare, fie din punct de vedere comportamental (de exemplu, erau închiși în sine, se certau deseori, erau obraznici etc.), fie din punct de vedere al performanței academice; sau lipseau de la ore, sau o combinație a acestor aspecte. În cazurile în care reintegrarea copiilor a eșuat, s-a dat vina pe neglijența părinților, mai degrabă, decât pe copii.

“Noi nu ne-am făcut griji din cauza copiilor, ci din cauza situațiilor lor familiale, și a părinților care nu aveau grijă de ei. Noi am vorbit cu părinții aceștia, i-am vizitat la domiciliu, i-am controlat. Părinții sunt iresponsabili.” (Profesor, Calarasi)

“[Copilul reintegrat] nu are probleme de tip academic, și comportamentul său este adecvat. Unica problemă este mama ei, care nu are timp pentru educația acesteia.” (Profesor, Fălești)

Cu toate acestea, ceea ce nu a fost recunoscut de niciuna din părțile interesate este că unii copii ar fi putut avea un comportament neadecvat din cauza dificultăților pe care le întâlneau la școală, atât din punct de vedere academic, cât și din punct de vedere social; fără a primi nivelul de sprijin de care aveau nevoie, aceștia și-au manifestat trăirile prin acțiuni. Un copil, despre care colegii de clasă și frații au spus că are un comportament neadecvat, a menționat următoarele:

“Eu aveam doar zece și nouă la internat. Eu m-am distras pe parcursul ultimului an și mi-am pierdut interesul în învățatură. Eu nu știu ce s-a întâmplat cu mine. Eu nu acord atenție profesorilor. Eu vorbesc cu colegii mei în timpul lecțiilor. Eu nici măcar nu mă uit la profesor când acesta ne predă tema nouă. Programa școlară e mult mai complicată aici. Eu iau note de la cinci în sus.” (Băiat, Călărași)

Jumătate din copiii intervievați au mărturisit că aveau relații bune cu profesorii, în timp ce o treime din copii au declarat că aveau relații bune cu unii dintre profesori, dar nu cu toți, iar tot acei trei copii care au declarat că nu le plăcea la școală, au spus că nu le plăceau nici profesorii. Majoritatea copiilor au afirmat că activitățile școlare erau mai complicate, așa cum primeau mai multe teme pentru acasă, studiau discipline noi și primeau note mai mici. Cu toate acestea, în timp ce încă se mai confruntau cu dificultăți din punct de vedere academic, mulți dintre ei au început să-i ajungă pe ceilalți colegi din urmă.

“A fost mai greu la început, credeam că nu o să-mi reușească niciodată, dar după o perioadă am început să am succese.” (Fată, Călărași)

Jumătate dintre copiii cu care s-a discutat despre sprijinul primit la școală au declarat că au primit acest suport din partea profesorilor săi, chiar dacă s-a simțit că a fost necesar mai mult sprijin didactic, aceasta nu ar fi putut avea loc fără ca și copii să fie nevoiți să îi remunereze adițional pe profesori (ceea ce copiii nu și-au putut permite). Unele cadre didactice au dat, totuși, dovadă de o dorință sinceră de a ajuta copiii reintegrați și, în special, pe acei cu probleme de comportament. Astfel, le-au acordat mai multă atenție, le-au propus sarcini suplimentare, i-au așezat în primul rând de bănci, au vorbit cu ei pentru a înțelege situația familială a acestora și au încercat să îi ajute și în afara școlii, cum ar fi prin implicarea asistenților sociali, în caz de necesitate; ajutându-i să participe la activități extra-curriculare și încurajându-i și pe alții din afara școlii (de exemplu, biserica) să-i ajute.

Unii profesori au recunoscut că au avut temeri referitor la alăturarea copiilor din școlile rezidențiale la orele lor.

“A fost un șoc, eu îmi imaginam acel copil la mine în clasă și nu îmi puteam imagina ce ar putea face cu el. Eu nu am mai lucrat niciodată cu așa copii. Eu am crezut că acești copii îmi vor ruina orele.” (Cadru didactic, Călărași)

Atitudinea lor față de copiii din îngrijire rezidențială s-a schimbat însă spre bine, unii chiar au recunoscut și au dat dovadă de compasiune pentru copiii care au fost plasați în școli auxiliare, în pofida faptului că nu aveau dificultăți de învățare.

“Cînd auzeam despre [denumire a unei școli rezidențiale] credeam că era vorba de o instituție pentru copiii cu probleme de sănătate mintală; dar acum văd că în majoritatea cazurilor, acești copii sunt copii normali, cu capacități normale. În fine, aceasta a fost impresia mea la acel moment.” (Cadru didactic, Fălești)

Totuși, ca și în fazele anterioare, unele cadre didactice au continuat să aibă o atitudine negativă față de copiii reintegrați, pe care au manifestat-o prin intermediul unor acțiuni inacceptabile, după cum arată acest exemplu.

“Cea mai mare problemă pe care am avut-o a fost cu unul dintre profesorii noștri. În timpul lecției, ea a pus mîna pe capul lui [al copilului reintegrat], dar înainte de asta a pus mîna pe capul unui altui băiat, și a accentuat că a fost mai plăcut să atingă primul băiat; ea a spus în fața noastră că părul lui [al copilului reintegrat] era mai murdar... Toți copiii au început să se revolte, spunîndu-i că nu era corect ceea ce ea a făcut și că trebuia să-și ceară iertare, la care ea a răspuns: ‘De ce mi-aș cere iertare dacă acest lucru este adevărat?’” (Colegă de clasă, Ungheni)

Lecții învățate

În pofida faptului că procesul de reintegrare a fost unul în totalitate nou pentru toți cei implicați, iar specialiștii au beneficiat de instruire și resurse limitate, în mare parte, este meritul lor că procesul de reintegrare a decurs fără probleme în majoritatea cazurilor, și s-a dovedit a fi un succes. Majoritatea copiilor reintegrați implicați în acest studiu sunt fericiți acasă și le place școala, în ciuda temerilor pe care le-au avut inițial. Ei au avut de beneficiat din numeroase aspecte, printre care se număra dragostea și siguranța pe care viața în familie le-o oferă, posibilitatea de a-și face prieteni noi, obținerea unor abilități de viață și sociale noi, noi oportunități educaționale, și integrarea în comunitatea de baștină. Altfel spus, sunt îngrijiți și ajutați să se dezvolte pentru a-și atinge potențialul. În cadrul interviurilor s-a observat că vocile băieților și ale fetelor au devenit mai puternice și mai sigure, iar personalitățile lor au înflorit odată cu derularea studiului; spiritele triste ale copiilor, pe care le-am întâlnit în primele faze, s-au înviorat. Mulți au vorbit despre speranțele și visurile lor – fapt neimaginabil în circumstanțele inițiale ale studiului. În ciuda acestor evoluții pozitive, unii copiii încă mai erau retrași; nu a fost clar dacă acest fapt era din cauza temperamentului lor sau o consecință a nefericirii de acasă sau/și la școală, sau pur și simplu copiii nu se simțeau confortabil să fie întrebați despre aspecte atât de personale de către persoane pe care nu le cunoșteau destul de bine. Unii adulți susțin că acest tip de comportament este mai degrabă un rezultat al instituționalizării pe termen lung.

“[Copiii] erau învățați doar cum să urmeze instrucțiuni în cadrul [școală rezidențială]. Lor li s-a spus că ei sunt copii ai nimănui, și că vor ajunge așa ca părinții lor. Ei nu aveau parte de căldură sufletească și atenție suficientă.” (Asistent parental profesionist, Ungheni)

Îngrijitorii au beneficiat și ei de dragostea primită din partea copiilor lor, și chiar dacă temerile pe care le-au avut inițial referitor la dificultățile financiare cu care s-ar putea confrunta, deseori, s-au adeverit, acest fapt nu a diminuat bucuria pe care aceștia o simțeau fiind alături de copii lor. Se pare că procesul de reintegrare și sprijinul pe care l-au primit i-a ajutat să se pregătească – emoțional, financiar și în alte aspecte – de întoarcerea acasă a copiilor lor. Școlile se obișnuiau treptat, și chiar

dacă în mod sigur a fost nevoie de mai mult sprijin, mulți profesori și colegi de clasă puteau deja observa beneficiile acestui proces atât pentru ei înșiși, cât și pentru copiii reintegrați. Percepțiile și atitudinea cadrelor didactice față de copiii cu cerințe educative speciale s-a schimbat cu timpul și prin sprijin, și aceste schimbări s-au reflectat în interacțiunile lor cu copiii și mediile pe care ei le-au creat pentru acești copii. Mai mult decât atât, practicile asistenților sociali s-au schimbat și ele în această perioadă de timp, evoluând de la întâmpinarea dificultăților de a pune în practică ce au fost învățați la prioritizarea sarcinilor de lucru, în funcție de dificultatea fiecărui caz în parte și a nevoilor specifice ale fiecărui copil. În cele din urmă, potrivit unor specialiști, procesul de reintegrare a contribuit la producerea unor schimbări mai ample în atitudinile sociale, fapt ce ar putea duce la mai multe beneficii neașteptate, plurivalente și nemăsurabile.

“Datorită lansării educației incluzive, societatea, școala și alte părți interesate au început să fie mai conștiente de importanța intervenției timpurii pentru a preveni unele probleme care vor fi dificil de rezolvat.” (Specialist, Direcția Asistență Socială, Călărași)

A fost identificată o varietate de factori, care ar putea să denote faptul că procesul de reintegrare în Republica Moldova se desfășoară într-un mod armonios și reușit. Unele dintre aceste elemente existau deja în regiunile cercetate, înainte ca studiul să fie lansat; în timp ce altele reprezintă lecții învățate pe parcursul procesului de reintegrare, iar altele – care necesită în mare măsură creșterea economică a țării sau realocarea resurselor necesare – sunt dincolo de sfera de influență sau de domeniul de aplicare al specialiștilor intervievați, dar care, totuși, ar putea fi foarte importante. Acești factori includ următoarele:

- **Asigurarea unei evaluări de calitate, cât mai amănunțită și complexă, a nevoilor/circumstanțelor/caracterului/temperamentului copiilor și a familiilor nucleu și extinse ale acestora.** Acest proces necesită timp, pentru a efectua mai multe vizite în scopul stabilirii unui raport și a bunei înțelegeri. Această evaluarea ar putea contribui la identificarea nevoilor imediate și continue de tip financiar, material, psihologic și emoțional; și ar putea asigura faptul că fiecare familie este considerată ca fiind un caz individual. Ulterior, un plan de îngrijire ar putea fi stabilit, în comun acord, de către îngrijitori, asistenți sociali și alte părți importante.²⁵

- **Asigurarea faptului că atât copiii, cât și îngrijitorii înțeleg când și cum va avea loc procesul de reintegrare, care sunt opțiunile de sprijin disponibile, când și cum vor fi luate deciziile referitor la sprijinul pe care l-ar putea primi,** astfel încât ei să simtă mai mult control asupra procesului.²⁶ Verificarea percepțiilor participanților ar putea contribui la elucidarea oricăror neînțelegeri.

25 În cadrul procesului ideal, un plan de îngrijire trebuia să fie elaborat pentru fiecare familie în parte (vezi Anexa 1). În realitate, aceste planuri de îngrijire nu au fost menționate de nicio parte interesată după Faza 1. Nu a fost clar dacă aceasta s-a întâmplat din motiv că ele nu au fost elaborate sau că nu au fost respectate, sau pentru că situația s-a schimbat și ele au devenit mai puțin relevante. Apare întrebarea dacă acestea ar putea fi utilizate mai strategic, pentru a se asigura că:

- îngrijitorii cunosc ce sprijin ar putea primi și cum aceasta ar avea loc;
- fiecare își îndeplinește rolul; ar putea fi folosite ca un instrument pentru a trage la răspundere participanții;
- progresele sunt monitorizate și comparate cu planul, iar modificările sunt făcute conform cerințelor.

26 Aceasta ar include ca persoanele să cunoască când ar putea beneficia de sprijin (astfel încât să nu existe indignare dacă sprijinul nu este oferit imediat) și cine va acorda acest sprijin, și deci cine deține control asupra acestuia. Spre exemplu, în cazul în care Direcția Asistență Socială este cea care decide dacă o familie este eligibilă pentru asistență financiară sau nu, atunci asistentul social ar putea doar spune că el poate să ajute familia să aplice; nu și să garanteze că familia va fi eligibilă sau că va primi ajutor.

- **Pregătirea părinților pentru a le atenua orice temeri și pentru a-i ajuta să conștientizeze cât este de important ca și copiii lor să fie cu ei,** pentru a consolida abilitățile lor parentale și pentru a-i ajuta să-și sprijine copiii pe parcursul integrării școlare.
- **Pregătirea atât a îngrijitorilor, cât și a copiilor pentru a locui împreună, prin organizarea de vizite mai frecvente ale părinților la instituții, și a unor sejururi de durată mai lungă de aflare a copiilor acasă,** astfel încât aceștia să se poată familiariza, și copii să reușească să-și facă prieteni locali; copiii care au petrecut mai mult timp acasă par să se reintegreze mai ușor.
- **Lucru extensiv cu familia extinsă și comunitatea, pentru a-i încuraja să ofere sprijin (emoțional și/sau financiar) copilului și familiei sale.**
- **Oferirea de explicații personalului de îngrijire rezidențială privind potențialele consecințe ale procesului de reintegrare asupra situației lor de angajare, oferindu-le sprijinul necesar;** cadrele din instituțiile rezidențiale nu s-ar împotrivi atât de tare și ar fi mai utile în procesul de reintegrare dacă ar fi informate, li s-ar cere opinia referitor la reintegrarea copiilor și la opțiunile posibile de retransformare a instituțiilor, dacă ar fi implicate în planificarea reintegrării, și li s-ar oferi oportunități de formare (managementul schimbării, servicii sociale, educația incluzivă etc.).²⁷
- **Pregătirea cadrelor didactice, a personalului și a elevilor din școlile din comunitate;** aceasta include instruirea în domeniul educației incluzive a tuturor cadrelor didactice (inclusiv despre modul de adaptare a curriculum-ului și de elaborare a Planurilor Educaționale Individuale), adoptarea unor măsuri de gestionare adecvate și definirea rolurilor și responsabilităților atribuite membrilor personalului, precum și descurajarea atitudinilor negative din partea cadrelor didactice și a colegilor de clasă. Aceasta mai include și pregătirea colegilor de clasă pentru a întâmpina copiii reintegrați, precum și oferirea accesului la activități extra-curriculare copiilor rețegrați.
- **Acordarea de sprijin școlilor comunitare, sub formă de profesori, buget și specialiști adiționali, după necesitate,** pentru a se asigura că acestea au resurse suficiente pentru a face față copiilor noi veniți și, mai ales, acelor cu nevoi speciale sau/și probleme de comportament, pentru a preveni excluderea lor inutilă din sistemul general de învățământ.
- **Acordarea de sprijin asistenților sociali (pentru a preveni creșterea fluctuației):** aceasta include oferirea sesiunilor adecvate de instruire continuă, a supravegherii și a oportunităților de învățare; volume de lucru gestionabile, salarii adecvate, buget suficient pentru finanțarea activităților zilnice, și autoritatea de a înainta cereri actorilor de nivel local și raional (regional), în caz de necesitate. Toate aceste intervenții sunt necesare pentru a asigura calitatea serviciilor prestate copiilor și familiilor.
- **Pregătirea autorităților la nivel local și raional, astfel încât acestea să înțeleagă procesul de reintegrare și rolul lor în cadrul acestuia, și să fie dotate cu resursele umane și financiare necesare** pentru a juca un rol proactiv în dezvoltarea serviciilor și sistemelor, care ar sprijini procesul de reintegrare și ar preveni separarea copiilor de familiile și îngrijitorii acestora.

27 De fapt, personalul din școlile rezidențiale au beneficiat de instruire în managementul schimbării, incluzând strategii de recalificare sau de continuare a muncii în alte instituții de învățământ. Instruirea însă nu a fost prestată la începutul studiului și, oricum, o parte a personalului ar fi întâlnit, inevitabil, dificultăți în găsirea unui nou loc de muncă. În plus, o mare parte a personalului a lucrat în instituții mulți ani și s-ar putea spune că ei înșiși au fost 'instituționalizați'; prin urmare, aceștia s-ar opune oricăror schimbări.

- **O bună comunicare și colaborare între diverși specialiști și autorități** (de exemplu, asistenți sociali, cadre didactice, specialiști din cadrul departamentelor de educație și de asistență socială, lucrători medicali, primari, instituții religioase, reprezentanți ai comunităților etc.) atât pe orizontală (la nivel local și raional), cât și pe verticală (de la nivel local la nivel raional și la nivel național), cu responsabilități și bugete bine definite, dar și cu un anumit nivel de flexibilitate pentru a se adapta schimbărilor și/sau diferitor situații.
- **Continuarea colaborării cu organizațiile care ar putea aduce cunoștințe, suport tehnic și resurse** în departamentele de stat relevante sau/și ar putea presta servicii necesare.
- **Sensibilizarea părților interesate despre perspectivele și experiențele celorlalți.** Experiența procesului de reintegrare a variat în funcție de poziția în care 'te afli'; de exemplu, părerile specialiștilor referitor la ce a avut loc nu au coincis întotdeauna cu experiențele relatate de copii și îngrijitori. Procesul ar deveni mai fluid și mai eficient, în cazul în care aceștia ar putea să privească lucrurile unii din perspectiva altora.
- **Sistemul de accesare a ajutorului social și a altor forme de sprijin social trebuie să devină mai transparent și mai accesibil.** Criteriile de eligibilitate și procesul de aplicare trebuie să fie înțelese bine de către asistenți sociali și familii. Numărul și varietatea altor forme de sprijin, de asemenea, ar trebui să fie prezentate într-un mod clar tuturor solicitanților potențiali.
- **Sprijinul financiar** (cel puțin pentru a satisface nevoile de bază, cum ar fi căldura, hrana, îmbrăcămintea și adăpostul) **și emoțional**, în special în cazul gospodăriilor monoparentale.
- **Este nevoie de a elabora dispoziții speciale pentru copiii cu nevoi speciale** – nevoile, deseori, complexe ale băieților și fetelor în aceste situații trebuie să fie satisfăcute la câteva nivele, îndeosebi, în ceea ce privește acordarea de sprijin familiilor.
- **Monitorizarea continuă** pentru a se asigura că bunăstarea copiilor este susținută, că familiile primesc sprijinul adecvat; precum și pentru a actualiza necesitățile familiilor și pentru a putea implementa intervenția timpurie, în caz că lucrurile nu evoluează bine.

Ceea ce a fost în afara domeniului de aplicare a acestui studiu este examinarea mai aprofundată a modului în care perioada de timp petrecută într-o instituție influențează rata de succes a reintegrării și bunăstarea copilului în general; totodată, rămîne a fi examinat modul în care efectele instituționalizării s-ar putea manifesta pe viitor și dacă este nevoie de un plan pe termen lung pentru a atenua eventualele consecințe negative.

O altă întrebare care mai rămîne se referă la măsura în care temperamentul, personalitatea și caracterul copilului influențează rata de succes a reintegrării. A fost evident faptul că unii copii erau foarte optimiști, chiar dacă au trecut prin greutăți și pierderi; ceea ce s-a remarcat despre ei a fost cît de mult ei progresau datorită persoanelor apropiate, și cît de extinsă putea fi această rețea (de la mame și frați și surori, la familie extinsă, prieteni de familie și prieteni de școală sau din sat); cum dragostea pe care o primeau și o dăruiau²⁸ i-a ajutat să se descurce și să înflorească în situații ce sunt împotriva lor. Buna dispoziție sau atitudinea lor pozitivă a făcut ca lumea lor să fie un loc mai luminos și a atras oamenii către ei, care le-ar putea oferi sprijin (cel puțin emoțional).

"Am așa o senzație de parcă la tot satul îi pasă de mine. Dacă cineva are nevoie de ajutor, eu încerc să îi ajut cu multă plăcere." (Fată, Călărași)

28 Ceea ce s-a remarcat referitor la modul în care acești copii au vorbit despre relațiile lor a fost reciprocitatea – ei ofereau și primeau, chiar dacă, de obicei, ei erau acei care aveau cel mai mult nevoie de sprijin.

“Dacă [nume al băiatului reintegrat] vede că cineva este trist, el se duce și îi spune o glumă, îl întreabă de ce este trist și îl face să zîmbească.” (Colegă de clasă, Ungheni)

Cu toate că procesul de reintegrare s-a dovedit a fi unul benefic pentru toți, au existat totuși și unele aspecte care, fiind în același timp în afara domeniului de aplicare al activităților întreprinse de specialiști, ar putea afecta durabilitatea reintegrării sau bunăstarea și dezvoltarea ulterioară a copiilor, și trebuie, prin urmare, să fie luate în considerare. Acestea se referă la cauzele care au stat la baza instituționalizării copiilor - și anume sărăcia și problemele sociale. De exemplu, dificultățile financiare întâlnite de multe familii, le-au îngreunat viețile și au cauzat suferință emoțională; în unele cazuri, părinții deja erau nevoiți să-și lase copiii din nou pentru a pleca în străinătate la lucru. Toți copiii care s-au văzut în astfel de circumstanțe, au fost nemulțumiți și au suferit, prin urmare.

Nimeni nu ar spune că abordarea acestor probleme adânc înrădăcinate și interdependente este ușoară, dar aceasta ar include:

- mai mult sprijin pentru asigurarea unor mijloace de trai durabile la nivel local pentru a preveni plecarea părinților și îngrijitorilor în străinătate la lucru;
- o schimbare în cultură și mentalitate pentru a face abandonul copiilor mai puțin acceptabil și mai puțin frecvent;
- măsuri pentru abordarea cauzelor de destrămare a familiilor;
- o contribuție mai mare din partea taților absenți la creșterea copiilor lor;
- sprijin pentru părinții care nu dispun de abilități parentale, astfel încât aceștia să devină mai capabili și mai încrezuți în sine;
- măsuri pentru părinți, care să prevină consumul excesiv de alcool și/sau pentru a-i ajuta să renunțe la alcool;
- măsuri pentru a preveni violența în cadrul familiei și/sau pentru a sprijini familiile care s-au confruntat cu această experiență;
- o schimbare în cultura și mentalitatea unor specialiști și părinți, care consideră ca statul este mai capabil să aibă grijă de copii decât părinții.

În pofida acestor provocări dificile, ceea ce studiul a demonstrat în mod clar a fost faptul că majoritatea părinților erau bucuroși să își aibă copiii din nou aproape, iar majoritatea copiilor s-au adaptat cu succes la viața de acasă și prosperau. Cel mai important a fost faptul că viitorul acestor copii părea să fie unul mai luminos, cel puțin pentru moment.

Anexa 1: Procesul ‘ideal’ de reintegrare

Pentru a interpreta mai corect rezultatele studiului, este necesar ca cititorul să înțeleagă, mai întâi, etapele cheie ale procesului de reintegrare, în modul în care ele ar trebui să fie implementate de către părțile interesate. Acest lucru va permite înțelegerea unor aspecte, și anume:

- dacă procesul s-a desfășurat întotdeauna conform planului; dacă etapele au fost implementate după cum a fost prevăzut;
- modul în care diferite părți interesate au experimentat acest proces; dacă fiecare etapă a procesului a atins scopurile stabilite, din punctul de vedere al beneficiarului.

Analiza rezultatelor prin intermediul acestor două aspecte poate ajuta cititorul să înțeleagă dacă provocările în procesul de reintegrare țin de incapacitatea de a asigura implementarea unui proces potențial de succes sau reprezintă rezultatul unui proces defectuos. În acest sens, procesul de reintegrare în localitățile studiate ar trebui să includă următoarele:

- Copiii sunt evaluați de către o ‘echipă de evaluare’, formată din asistenți sociali, care evaluează situația socială a copilului (examinând dosarul lui personal din școala rezidențială, identificând motivele pentru instituționalizare și problemele actuale, și discutând direct cu copilul despre situația actuală a acestuia), un medic, care evaluează starea de sănătate a copilului și, respectiv, un psiholog, care evaluează starea psihologică a copilului.
- Familia copilului este evaluată de către asistenți sociali, prin intermediul observațiilor și discuțiilor. Aceasta include examinarea condițiilor de trai, a situației lor financiare și a mijloacelor de trai, a capacităților și abilităților lor parentale, a relațiilor dintre membrii familiei, starea psihoemoțională a familiei, interacțiunile cu comunitatea, înțelegerea opiniilor pe care le au membrii familiei asupra procesului de reintegrare și identificarea domeniilor în care este nevoie de sprijin. Adicional discuțiilor cu membrii familiei, ar putea avea loc și discuții cu vecinii, școala comunitară și autoritățile publice locale.
- În baza rezultatelor evaluării se decide dacă copilul trebuie să fie reintegrat, plasat în îngrijire alternativă, sau să rămână în instituție. Echipa de evaluare elaborează un plan individual de îngrijire pentru fiecare copil; planul ar trebui să includă necesitățile pe care le au copiii și familia, iar aceștia ar trebui să se implice activ în elaborarea planului. În cazul în care se decide de a reintegra copilul, planul de îngrijire, de obicei, include prestarea diferitor servicii locale (de exemplu, îngrijire medicală, educație etc.) și a sprijinului (de exemplu, sprijin financiar pentru a acoperi nevoile copilului, sprijin în lucrul cu burocrăția etc.).
- Rezultatele evaluării și planul de îngrijire sunt prezentate ‘comisiei pentru prevenirea instituționalizării’¹ pentru a fi luate în considerare. Această comisie ia decizia finală referitor la situația copilului și stabilește de ce sprijin acesta va beneficia.

1 Comisia privind copilul aflat în dificultate este un organ independent, format din reprezentanți ai specialiștilor în îngrijire, ONG-urilor, poliției, sistemului de îngrijire medicală etc. și este prezidată de un funcționar al autorității locale. Rolul comisiei este de a decide care este cea mai bună opțiune pentru copii care sunt expuși riscului de a fi sau sunt lipsiți de îngrijire părintească, întotdeauna cu scopul de a preveni separarea familiilor sau plasarea copiilor în instituții rezidențiale. În unele regiuni, această comisie este, de asemenea, implicată în analiza cazurilor copiilor care se pregătesc pentru reintegrare, în special, în cazurile de conflict între instituția rezidențială (care vrea să păstreze copilul) și direcția de asistență socială (care vrea să reintegreze copilul). În acest caz, comisia ia decizia finală referitor la ce se va întâmpla cu copilul în cauză, stabilește sprijinul de care acesta va beneficia și convinge diferite părți să cadă de acord asupra implementării planului individual de îngrijire a copilului.

- Îngrijitorii – cu sprijinul asistenților sociali și al altor autorități, în caz de necesitate – sunt direct responsabili de implementarea planului individual de îngrijire. Îngrijitorii semnează un contract de colaborare cu Direcția asistență socială, pentru a face îngrijitorii responsabili de implementarea planului individual de îngrijire a copilului. Acest contract stipulează responsabilitățile ambelor părți.
- În baza planului de îngrijire aprobat, asistenții sociali încep lucrul cu familia și copilul, pentru a-i pregăti pentru reintegrare. În funcție de problemele cu care se confruntă familia, alți actori, cum ar fi echipa multidisciplinară, sunt, de asemenea, implicați în lucrul cu familia la nivel local. Asistentul social este persoana responsabilă pentru a aduna toți actorii din comunitate și de a sigura cooperarea acestora asupra cazului. De exemplu, asistentul social pregătește și implică viitorii profesori și colegi de clasă ai copilului, pentru a-l ajuta pe acesta să se integreze în școala nouă.
- Familia și copilul sunt monitorizați în perioada post-reintegrare de către asistenții sociali;² acest proces include evaluarea continuă a nevoilor materiale și informaționale ale familiei, ceea ce s-a schimbat și ce nu s-a schimbat, și dacă există situații problematice la școală sau în comunitate. Asistenții sociali prezintă dosarele de monitorizare comisiei de prevenire a instituționalizării. În cazul unor situații dificile, comisia de prevenire a instituționalizării ar putea decide dacă respectivul caz necesită intervenție adițională.
- Rolul Direcției de Învățământ a fost să asigure accesul copiilor reintegrați la educație în comunitatea în care aceștia locuiesc. În plus, direcția (cu sprijinul ONG-urilor) a adaptat curriculum național la capacitățile, competențele și abilitățile copiilor reintegrați. De asemenea, cu sprijinul ONG-urilor, s-au oferit instruirii care au fost adaptate părților interesate, de exemplu, administrația școlii, cadrele didactice de sprijin, managerul școlar de incluziune, responsabil pentru procesul de incluziune a copiilor din îngrijire rezidențială. În cazurile în care un număr mare de copii erau reintegrați în școala de masă, viitorii colegi de clasă ai acestora la fel au fost pregătiți.
- Cîte un plan educațional individual (PEI) este elaborat pentru fiecare copil la începutul anului școlar, cu implicarea asistentului social, a medicului de familie, a dirigintelui, a directorului de instituție, a psihologului școlar (în cazul în care acesta există), precum și a îngrijitorului primar, care îl aprobă și contribuie la implementarea acestuia. Planul stabilește ce se așteaptă de la copil, din punct de vedere academic, în funcție de competențele și nivelul de dezvoltare al acestuia.³ Implementarea PEI este monitorizată și evaluată la sfîrșitul primului semestru și, în caz de necesitate, se produc anumite modificări în implementarea acestuia pe parcursul semestrului al doilea.

2 Postul de asistent social comunitar (menționat în aceste anexe și în cadrul raportului ca ‘asistent social’) a fost creat în 2007 ca parte a reformei în asistența socială. De obicei, aceste persoane nu sunt calificate în asistență socială și au fost instruite de către ministerul de profil cu sprijinul organizației Every Child și a UNICEF-ului. Alți specialiști comunitari nu îi consideră pe aceștia ca specialiști și nu înțeleg rolul acestora. Ei sunt angajați de către autoritățile raionale, cu toate că ei locuiesc și lucrează în comunitate și există neînțelegeri referitor la relațiile, rolurile și responsabilitățile asistenților sociali între aceștia și autoritățile din sat (administrații locale).

3 În general, dacă un copil va primi aceeași diplomă la absolvirea școlii ca și colegii săi depinde de durata aflării acestuia în îngrijire rezidențială și vîrsta la care a fost reintegrat. Dacă copilul a petrecut o perioadă scurtă de timp (e.g. între șase și doisprezece luni) în școala rezidențială sau dacă s-a întors în școala comunitară la o vîrstă destul de fragedă (de exemplu, în clasa a treia), atunci copilul ar fi în stare să îi ajungă din urmă pe colegii săi, înainte de absolvirea școlii. Însă, în cazul copiilor care au petrecut perioade mai lungi în școala rezidențială (e.g. între șapte și opt ani), este mai probabil că aceștia vor primi la absolvire un certificat în baza PÎ. De asemenea, a fost menționat că în afară de lipsa de timp pentru ca acești copii să recupereze materialul pierdut, acesta ar putea avea loc și din cauza lipsei resurselor sau a abilităților unor cadre didactice de a diminua insuficiența de cunoștințe sau/și competențe ale copiilor reintegrați.

Anexa 2: Eșantionul

FAZELE 1 ȘI 2

Partea interesată	
Copii reintegrați	<ul style="list-style-type: none"> • 7 discuții focus-grup; 3 cu fete, 3 cu băieți, 1 combinată • 11 interviuri semistructurate; 4 cu fete, 7 cu băieți
Îngrijitori	3 discuții focus-grup; 10 interviuri semistructurate
Specialiști	11 discuții focus-grup

FAZA 3

Partea interesată	
Copii reintegrați	<ul style="list-style-type: none"> • 9 discuții focus-grup; 4 cu fete, 4 cu băieți, 1 combinată • 14 interviuri semistructurate; 5 cu fete, 9 cu băieți
Îngrijitori	3 discuții focus-grup; 16 interviuri semistructurate
Frați și surori	6 interviuri semistructurate
Asistenți sociali	3 discuții focus-grup
Personal școlar	4 discuții focus-grup
Colegi de clasă ai copiilor reintegrați	6 discuții focus-grup; 3 cu fete, 3 cu băieți
Părinții colegilor de clasă ai copiilor reintegrați	3 discuții focus-grup

FAZA 4

Partea interesată	
Copii reintegrați	<ul style="list-style-type: none"> • 7 discuții focus-grup; 3 cu fete, 4 cu băieți • 13 interviuri semistructurate; 5 cu fete, 8 cu băieți
Îngrijitori	4 discuții focus-grup; 11 interviuri semistructurate
Frați și surori	3 discuții focus-grup; 5 interviuri semistructurate
Asistenți sociali	3 discuții focus-grup
Personal școlar	3 discuții focus-grup
Colegi de clasă ai copiilor reintegrați	6 discuții focus-grup, 3 cu fete, 3 cu băieți
Părinții colegilor de clasă ai copiilor reintegrați	4 discuții focus-grup

Anexa 3: Limitările cercetării

Eșantionare: câțiva copii noi au fost introduși în fiecare fază, iar alții au fost eliminați. Chiar dacă acest lucru nu a fost ideal, nu au fost identificate persoane sau tendințe periferice așa cum studiul a progresat de la o fază la alta, sugerînd că adăugîndu-se noi copii și înlăturîndu-i pe alții nu s-au adămis anumite erori în colectarea datelor.

În ansamblu, studiul a reușit să adune informații valoroase despre experiențele, impresiile și trăirile diferitor părți interesate, cu multe incursiuni în diverse aspecte. În general (chiar dacă acesta a fost cazul doar pentru prima parte a studiului), din interviurile cu specialiștii echipa de studiu a reușit să colecteze informații mai detaliate și mai analitice, decît din discuțiile cu copii sau îngrijitori. Avînd în vedere circumstanțele dificile, echipa de studiu s-a descurcat destul de bine și a colectat informații atît de bogate, însă, cum a fost și de așteptat, informațiile oferite de către îngrijitori și copii erau deseori incomplete. În unele cazuri acestea erau contradictorii, ceea ce a făcut și mai dificilă sarcina de a înțelege pe deplin experiențele lor. O gamă largă de motive ar putea fi folosite pentru a explica de ce acesta a fost cazul, și aceasta ar include:

- Specialiștii sunt nevoiți să se gîndească și să discute despre problemele în curs de examinare în cadrul acestui studiu în viața lor de zi cu zi, așa cum sunt obligați de profesie. În timp ce îngrijitorii și copiii (împreună cu colegii de clasă și părinții acestora) nu sunt obișnuiți să li se ceară opinia asupra aspectelor cercetate, și e posibil că nu au petrecut mult timp gîndindu-se la acestea. Prin urmare, e probabil că ei nu erau ‘pregătiți’ și au avut nevoie de mai mult pentru a se gîndi la experiențele și trăirile lor înainte de a putea să răspundă în profunzime.
- Majoritatea copiilor au petrecut mulți ani în instituții rezidențiale și au suferit efectele tipice ale instituționalizării, fapt ce a avut un impact semnificativ asupra proceselor lor de gîndire și comunicare.
- Există probabilitatea că multe părți interesate nu erau obișnuite să se implice în discuții profunde și să urmărească lanțul logic al gîndirii; nu erau obișnuite să își aranjeze gîndurile și sentimentele în răspunsuri coerente, care să urmeze unele după altele.
- Din motiv că erau atît de multe întrebări pe lista de verificare, membrii echipei de studiu nu au avut întotdeauna timp să se îndepărteze de la întrebările stabilite și să urmeze linia de gîndire a părților interesate; sau, ar fi epuizat tot timpul destinat discuției fără a discuta despre toate subiectele de pe lista de verificare.
- Utilizarea întrebărilor de verificare/control a variat. Mulți interviuatori au reușit; ei au descurcat contradicții, au încurajat părțile interesate să-și dezvolte gîndurile și mai mult și au lăsat conversația să evolueze în direcția dictată de partea interesată, fapt ce, prin urmare, a dus la o conversație mai bogată în informații. Totuși, în unele cazuri, întrebările probing questions au fost utilizate mai puțin.
- În unele situații, nu a fost adecvat pentru interviuatori să solicite mai multe informații, așa cum partea interesată a dat dovadă de suferință. Trebuie menționat faptul că mulți copii și îngrijitori au experimentat traume și e posibil că nu au mai fost intervievați niciodată sau nici măcar

nu au vorbit despre experiențele lor. De asemenea, pentru mulți îngrijitori și copii, subiectele discutate sunt dureroase și rușinoase, fapt ce a făcut mai dificilă comunicarea deschisă. Echipa de studiu a fost foarte conștientă de faptul că nu trebuiau să depășească limitele etice.

- Ca și în multe alte culturi, moldovenii nu sunt obișnuiți să discute cu persoane necunoscute despre trăirile lor și, în special, despre subiecte negative sau sensibile, și despre probleme personale. Mai mult timp și mai multe instrumente ar fi contribuit la stabilirea unui raport. Ar fi ajutat dacă interviatorii ar fi petrecut mai mult timp jucându-se cu copiii înainte de a începe interviul sau dacă ar fi folosit alte instrumente vizuale de participare.
- Utilizarea discuțiilor focus-grup nu a oferit destul timp pentru a explora opiniile și experiențele tuturor participanților în detaliu.
- Deseori a fost dificil pentru interviatori să găsească un loc liniștit și confidențial pentru a conduce interviul (așa cum, spre exemplu, casele familiilor sunt foarte mici), fapt ce i-a împiedicat și mai mult pe intervievați să 'se deschidă'.
- În ciuda încercării de a asigura faptul ca intervievații (în special copiii și îngrijitorii) să fie intervievați de persoane de același gen, acest lucru nu a fost întotdeauna posibil din motive logistice (a fost doar un bărbat în echipa de studiu); acest lucru ar fi putut împiedica unii intervievați să vorbească la fel de liber pe cât ar putea.
- Fazele 3 și 4: interviatorii, deseori, au petrecut foarte mult timp discutând aspecte care au fost deja analizate în Fazele 1 și 2. Nu a fost clar dacă acest lucru a fost necesar întotdeauna, așa cum ar fi putut împiedica colectarea mai multor informații referitor la situația actuală și cea de viitor a persoanelor interievate.
- Utilizarea practicilor de participare: chiar dacă nu există nicio îndoială că acestea au îmbunătățit calitatea datelor colectate, există șansa că ele nu au fost întotdeauna folosite la potențialul lor maxim. De asemenea, aceste instrumente nu au fost testate pentru a verifica relevanța lor sau pentru a oferi echipei de studiu oportunitatea de a practica folosirea acestora.

Family for Every Child
Email: info@familyforeverychild.org
www.familyforeverychild.org

Registered charity no. 1149212 Registered company no. 08177641